

บทที่ 4

ผลการศึกษา

เนื้อหาในบทนี้คือผลการศึกษาที่ตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ สมมุติฐานและ คำถามวิจัย โดยมีหัวข้อหลักในการเสนอดังนี้

1. ผลการศึกษาจากห้องปฏิบัติการ

- 1.1 การจำแนกระดับความหนาแน่นของบ้านเรือนภายในเขตพื้นที่อยู่อาศัยของหมู่บ้านภายในจังหวัดขอนแก่น
- 1.2 ความสัมพันธ์ของความหนาแน่นหมู่บ้านกับจำนวนบ้านเรือนที่ย้ายออกนอกหมู่บ้าน

2. ผลการศึกษภาคสนาม

2.1 ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

- 2.1.1 ความหนาแน่น
- 2.1.2 ลักษณะที่ดินทำกิน
- 2.1.3 เศรษฐกิจ และสังคม
- 2.1.4 ระดับการศึกษาภายในท้องถิ่น
- 2.1.5 ประเภทเกษตรกรที่ย้ายออกไปอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน
- 2.1.6 สาเหตุที่ทำให้เกษตรกรย้ายออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน
- 2.1.7 พัฒนาการย้ายออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน

2.2 ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์เกษตรกรที่ย้ายออกไปอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน

- 2.2.1 อายุของเกษตรกร
- 2.2.2 ลักษณะที่พักอาศัย
- 2.2.3 จำนวนสมาชิกของบ้านเรือนที่อาศัยอยู่นอกหมู่บ้าน
- 2.2.4 สภาพการใช้ประโยชน์จากที่ดิน
- 2.2.5 สภาพเศรษฐกิจและสังคม
- 2.2.6 สภาพทางครอบครัวของเกษตรกรที่ย้ายออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน
- 2.2.7 สาเหตุที่ทำให้เกษตรกรแต่ละประเภทย้ายออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน
- 2.2.8 การเปลี่ยนแปลงของเกษตรกรก่อน และหลังการย้ายออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน
- 2.2.9 ผลการศึกษาเกษตรกรถึงสาเหตุที่ไม่ย้ายออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน
- 2.2.10 การเปรียบเทียบการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรของเกษตรกรที่ย้ายออกมาอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน

1. ผลการศึกษาจากห้องปฏิบัติการ

1.1 การจำแนกระดับความหนาแน่นของบ้านเรือนภายในเขตที่อยู่อาศัยของหมู่บ้านภายในจังหวัดขอนแก่น

การศึกษาแบ่งออกเป็น สองช่วงคือ 1) การทำการศึกษาโดยใช้ข้อมูลภาครัฐ ประกอบกับโปรแกรมของภาคเอกชน หรือเรียกว่าช่วงการศึกษาในห้องปฏิบัติการเพื่อหาความหนาแน่นของบ้านเรือนภายในเขตที่อยู่อาศัยของหมู่บ้าน และจำแนกระดับความหนาแน่นของหมู่บ้าน ช่วงที่ 2) การนำข้อมูลที่ใช้ประกอบการศึกษาลงไปตรวจสอบในภาคสนามในบางพื้นที่

การหาระดับความหนาแน่นของหลังคาเรือนภายในเขตที่อยู่อาศัยของ 473 หมู่บ้านพบว่าความหนาแน่นต่ำสุด อยู่ที่ระดับ 0.44 หลังคาเรือน/ไร่ และสูงสุดคือ 12.48 หลังคาเรือน/ไร่ (ตารางที่4-1)

ตารางที่4-1 ระดับความหนาแน่นของหลังคาเรือนภายในหมู่บ้าน

หมู่บ้าน	ต่ำสุด (หลังคาเรือน/ไร่)	สูงสุด (หลังคาเรือน/ไร่)	เฉลี่ย (หลังคาเรือน/ไร่)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	สัมประสิทธิ์ ความแปรปรวน
473	0.44	12.48	2.48	1.10	44.35

1 ไร่ = 0.16 เฮกตาร์

เมื่อทำการตัดช่วงความถี่ของอัตราความหนาแน่นจากสูตร $\bar{x} \pm SD$ (ค่าเฉลี่ย $\pm$ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (0.5)) เพื่อทำการจำแนกระดับความหนาแน่นของหมู่บ้าน ออกเป็น 3 ระดับ ผลที่ได้คือ

ค่าความหนาแน่นมาก = มากกว่า 3.03 หลังคาเรือน / ไร่

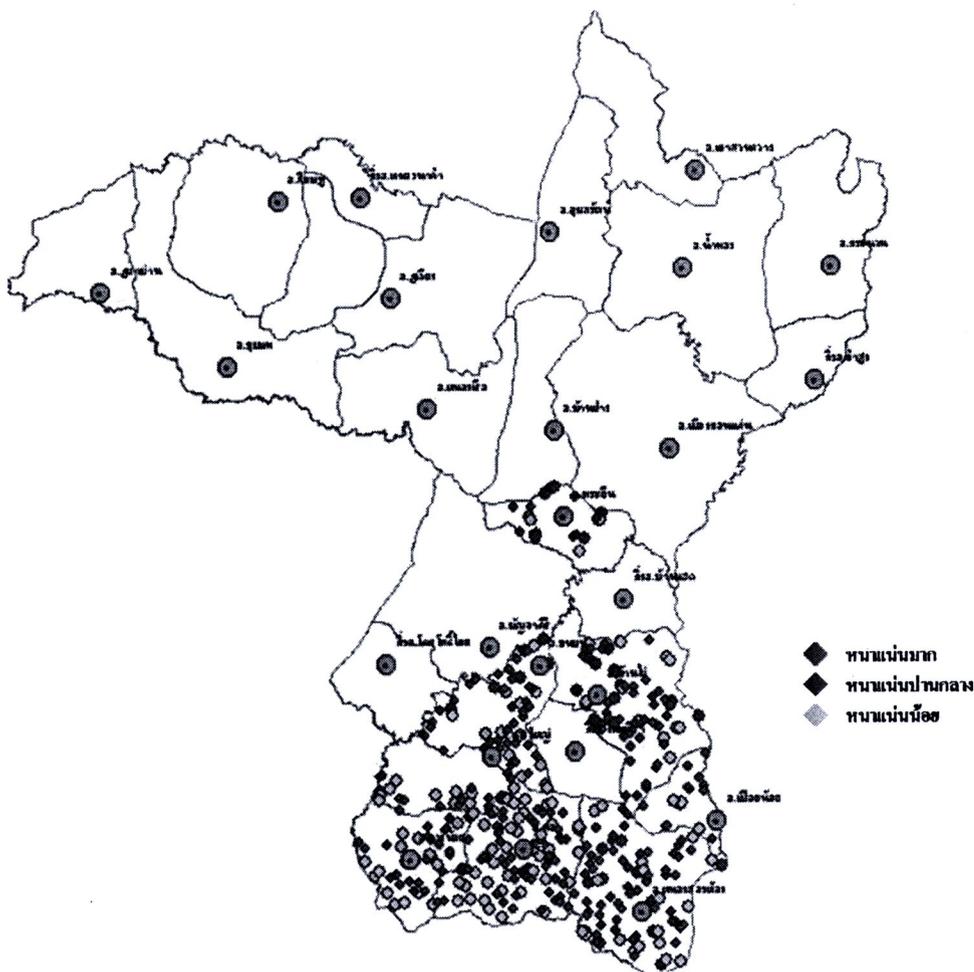
ค่าความหนาแน่นปานกลาง = ระหว่าง 3.02 – 1.99 หลังคาเรือน / ไร่

ค่าความหนาแน่นน้อย = น้อยกว่า 1.98 หลังคาเรือน / ไร่

จากตารางที่4-1 สามารถแบ่งระดับความหนาแน่นของจำนวนบ้านเรือนในหมู่บ้านเป็น 3 ระดับ คือ หมู่บ้านที่มีหนาแน่นมาก ปานกลาง และหนาแน่นน้อย ในแต่ละระดับมีจำนวนหมู่บ้าน 101, 226 และ 146 ตามลำดับ (ตารางที่4-2) โดยกระจายตัวตามพื้นที่ดังภาพที่ 4-1 (แสดงในภาคผนวก ก.)

ตารางที่4-2 จำนวนหมู่บ้านที่แยกตามระดับความหนาแน่นมาก ปานกลาง และน้อย

ความหนาแน่น ภายในหมู่บ้าน (หลังคาเรือน/ไร่)	สูง	กลาง	ต่ำ	รวม
	>3.03	3.02 - 1.99	<1.98	
จำนวนหมู่บ้าน	101	226	146	473

ภาพที่ 4-1 แสดงการกระจายตัวของหมู่บ้านที่ทำการศึกษ

หมายเหตุ: ภาพดังกล่าวแสดงได้เพียงร้อยละ 60 ของจำนวนหมู่บ้านศึกษาทั้งหมด

1.2 ความสัมพันธ์ของความหนาแน่นหมู่บ้านกับจำนวนบ้านเรือนที่ย้ายออกนอกหมู่บ้าน

1.2.1 จำนวนบ้านเรือนที่อยู่หมู่บ้าน

ในระดับความหนาแน่นมากทุกหมู่บ้านมีบ้านเรือนที่ย้ายออกไปนอกเขตพื้นที่อยู่อาศัย เฉลี่ย 9.5 หลังคาเรือน/หมู่บ้าน (2 – 31 หลังคาเรือน) หรือร้อยละ 7.0 จากหลังคาเรือนทั้งหมด

ในระดับความหนาแน่นปานกลางมี 69 หมู่บ้านที่มีบ้านเรือนย้ายอยู่นอกเขตพื้นที่อยู่อาศัย และอีก 16 หมู่บ้านที่ไม่มีบ้านเรือนที่อยู่นอกเขตที่อยู่อาศัย และหมู่บ้านที่มีบ้านเรือนอยู่นอกหมู่บ้านมีระหว่าง 1 – 20 หลังคาเรือน/หมู่บ้าน โดยมีอัตราการพบเฉลี่ยอยู่ที่ 5.9 หลังคาเรือน/หมู่บ้าน (เฉลี่ยร้อยละ 3.7 จากบ้านเรือนทั้งหมด)

ระดับความหนาแน่นน้อยพบ 29 หมู่บ้านมีบ้านเรือนที่อยู่นอกเขตพื้นที่อยู่อาศัย และอีก 12 หมู่บ้านที่ไม่พบบ้านเรือนที่อยู่นอกเขตที่อยู่อาศัย โดยพบว่าหมู่บ้านที่มีบ้านเรือนอยู่นอกหมู่บ้านมีระหว่าง

1 – 11 หลังคาเรือน/หมู่บ้าน มีอัตราการพบเฉลี่ยอยู่ที่ 3.9 หลังคาเรือน/หมู่บ้าน (เฉลี่ยร้อยละ 2.4 จากบ้านเรือนทั้งหมด)

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบ t-test พบว่าระดับความหนาแน่นทุกระดับมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญยิ่ง ($p > 0.01$) (ตารางที่ 4-3)

ตารางที่ 4-3 จำนวนหมู่บ้านที่พบบ้านเรือนย้ายออกนอกหมู่บ้าน

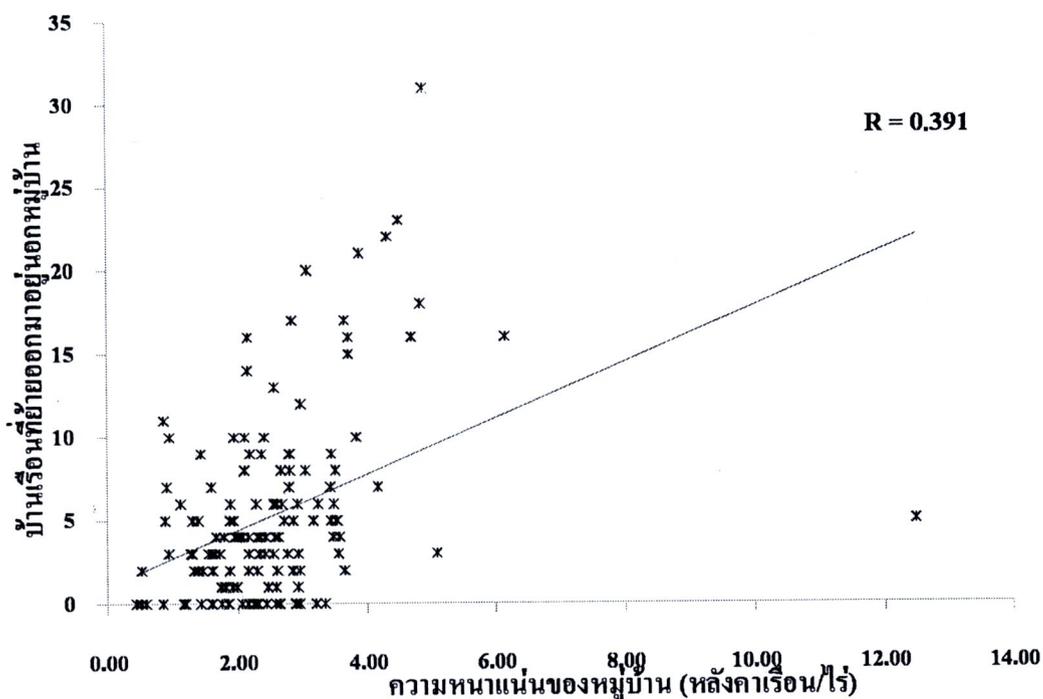
ความหนาแน่น ของหมู่บ้าน	หมู่บ้าน		รวม	ช่วง	เฉลี่ย (หลังคาเรือน/หมู่บ้าน)
	พบการย้าย	ไม่พบ			
สูง	16 (7%)	0	16	29	9.5 ^a
กลาง	69 (3.7%)	16	85	19	5.9 ^b
ต่ำ	29 (2.4%)	12	41	10	3.9 ^c

^{a, b, c} ค่าเฉลี่ยแต่ละสดมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ($P > 0.01$)

% แสดงถึงสัดส่วนที่พบการออกมาอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านเทียบจากจำนวนบ้านเรือนทั้งหมด

1.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างความหนาแน่นของบ้านเรือนกับจำนวนบ้านเรือนที่ย้ายออกนอกหมู่บ้าน

ทำการวิเคราะห์หาสัมพันธระหว่างความหนาแน่นกับการย้ายออกไปนอกหมู่บ้าน โดยวิธีการสเปียร์แมน (Spearman R Correlation Coefficient) ซึ่งกำหนด 2 ตัวแปรคือ ความหนาแน่นของหมู่บ้าน และจำนวนบ้านเรือนที่ย้ายออกอยู่นอกหมู่บ้าน พบว่ามีความสัมพันธ์กันในทิศทางเดียวกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($R = 0.391$ ($P > 0.01$)) แสดงดัง ภาพที่ 4-2

ภาพที่ 4-2 ความสัมพันธ์ของความหนาแน่นหมู่บ้านกับจำนวนบ้านเรือนที่ย้ายออกมาอยู่นอกหมู่บ้าน

2. ผลการศึกษาภาคสนาม

สำหรับการศึกษาระดับชุมชนได้ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interviews) ศึกษาภาพรวมของหมู่บ้านอันได้แก่สภาพพื้นที่ทั่วไป สภาพเศรษฐกิจและสังคม ประชากร และการศึกษา ทั้งนี้เพื่อต้องการอธิบายถึงลักษณะใดบ้างที่อำนวยความสะดวกให้ออกไปอาศัยอยู่บริเวณที่ทำกินนอกหมู่บ้าน และมีการเสริมบางประเด็นด้วยการใช้แบบสอบถามสั้น (Short - Questionnaire)

2.1 ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

2.1.1 ความหนาแน่น

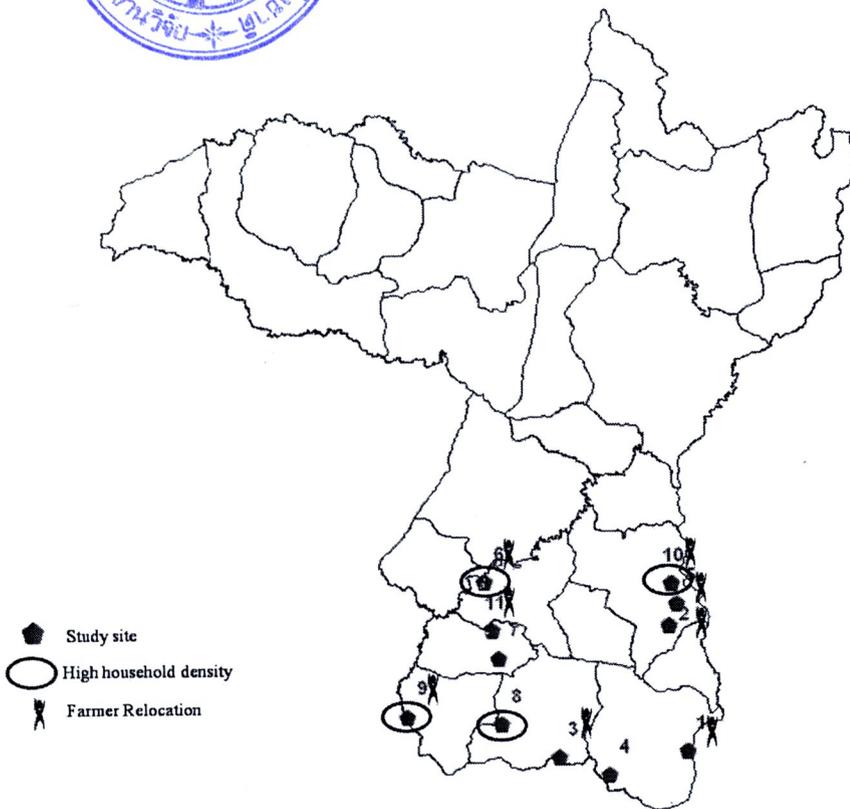
พื้นที่ศึกษา 11 หมู่บ้าน ซึ่งมีวิธีการเลือกหลายขั้นตอน (แสดงไว้ในบทที่ 3) โดยพิจารณาจากความหนาแน่นของหมู่บ้านที่ได้ทำการศึกษาในห้องปฏิบัติการที่มีความหนาแน่นมาก คือหมู่บ้านที่ 6, 9 และหมู่บ้านที่ 10 และหมู่บ้านที่ไม่หนาแน่น ได้แก่หมู่บ้านที่ 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8 และ 11 ผลศึกษาในพื้นที่พบว่า ข้อมูลจากการศึกษาภาคสนามถึงระดับความหนาแน่นของหมู่บ้าน สอดคล้องกับข้อมูลในห้องปฏิบัติการรายงาน ว่า หมู่บ้านที่ 6, 9 และ 10 หนาแน่นมาก และนอกจากนี้ผลการศึกษาภาคสนามได้พบว่าหมู่บ้านที่ 8 เกษตรกรรู้สึก ว่าหมู่บ้านของตนเองหนาแน่นมาก (แสดงดังภาพที่ 4-3) จากข้อมูลภาคสนามพบว่าประเด็นเรื่องความหนาแน่นของหมู่บ้านนี้เป็นเรื่องเฉพาะพื้นที่บางส่วนของหมู่บ้านดังปรากฏในคำกล่าวที่ว่า

“แม่นแล้ว (ไอ้สิ) คุ่มบ้านเจ้ามันแน่นคืออีหยังนิ (คุ่มทางบ้านคุณมันแน่นยังกับอะไร)
ทางคุ่มวัด คุ่มอนามัย แต่ทางคุ่มของช้อย (แต่ทางคุ่มของผม) มันบ่แน่นแล้วย็อน
(เพราะ) มันลือออกบ้านแล้ว (เพราะจะออกนอกหมู่บ้านแล้ว)”

จากคำกล่าวนี้เองทำให้พบว่าความหนาแน่นของหมู่บ้านที่เกิดขึ้นนั้นปรากฏเป็นจุดๆ หากที่ใดเป็นคุ่ม
ที่เก่าแก่และดั้งเดิมนั้นก็จะแน่นและแออัด และคุ่มที่ไม่ค่อยหนาแน่นส่วนใหญ่เป็นคุ่มที่เกิดขึ้นใหม่หรือเป็นคุ่มที่
ขยายเพิ่มเติมออกไป ทั้งนี้ภายในทฤษฎีของเกษตรกรเกี่ยวกับความหนาแน่นของหมู่บ้านเกษตรกรกล่าวว่ามี
หลักการพิจารณา 4 ประการด้วยกันคือ

1. การคมนาคมภายในหมู่บ้าน เพราะหมู่บ้านหนาแน่นมากไม่สามารถขยายถนนภายในหมู่บ้านได้ทำให้
รถไม่สามารถขับสวนกันได้
2. ความแออัดของการปลูกสร้างบ้านเรือนภายในหมู่บ้านความสะอาดภายในหมู่บ้าน หากหมู่บ้านที่
หนาแน่นมากเกษตรกรไม่มีที่กำจัดขยะหรือเผาทำลายขยะภายในบ้านเรือนของตนเอง นอกจากนี้
บ้านเรือนจะปล่อยน้ำใช้เข้าไปในเส้นทางคมนาคมของหมู่บ้าน ทำให้ภายในหมู่บ้านดูสกปรก ซึ่งหาก
หมู่บ้านไม่แน่นเกษตรกรจะทำที่ระบายน้ำใช้ภายในบริเวณที่อยู่อาศัยของตนเองได้
3. การใช้ประโยชน์จากบริเวณที่อยู่อาศัย หากหนาแน่นมากจะไม่สามารถปลูกบ้านเพิ่มเติมในพื้นที่อยู่
อาศัยได้อีก หรือแม้แต่การปลูกผักสวนครัวไว้หลังบ้าน
4. มลพิษด้านเสียงในหมู่บ้าน พิจารณาจากการได้ยินเสียงจากบ้านเรือนใกล้เคียงหากหมู่บ้านหนาแน่นมาก
มักได้ยินเสียงโทรทัศน์จากบ้านข้างๆของเกษตรกรตอนเย็น (ละครหลังข่าว) แสดงว่าหมู่บ้านของ
ตนเองหนาแน่น

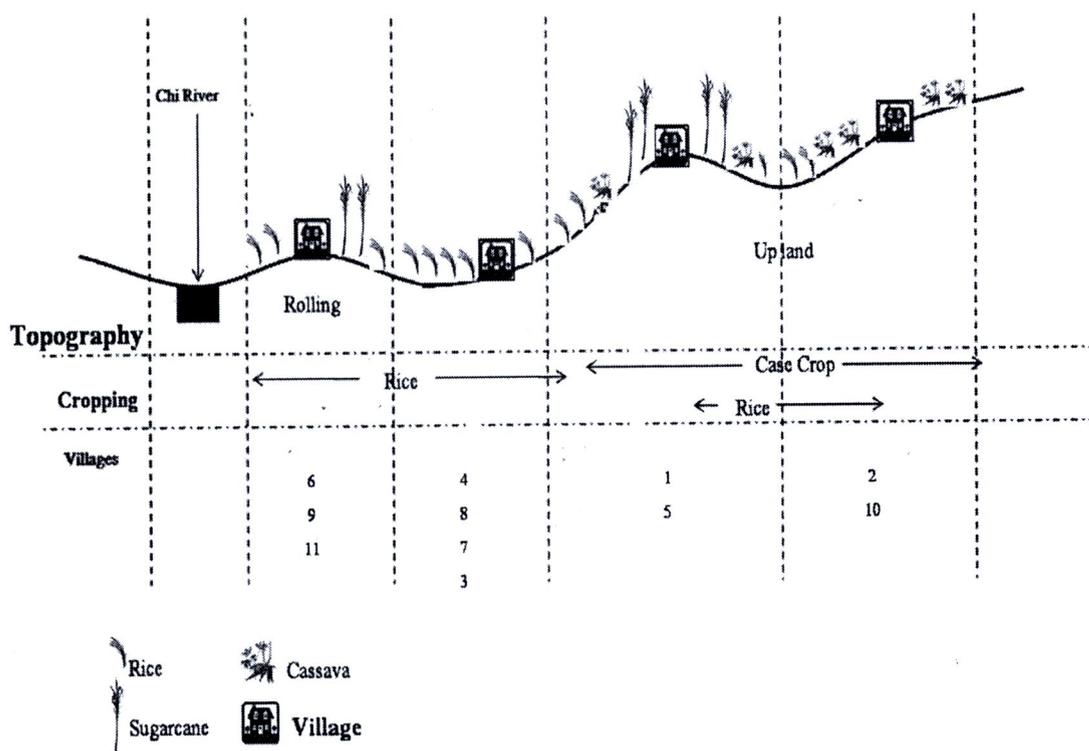
จากผลการศึกษาพบว่าความหมายความหนาแน่นของเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่จริงมีความซับซ้อน
มากกว่าการใช้จำนวนหลังคาเรือนต่อพื้นที่อยู่อาศัยตามผลการศึกษาจากห้องปฏิบัติการ สำหรับหมู่บ้านที่พบว่ามี
เกษตรกรย้ายออกไปอยู่นอกหมู่บ้าน จำนวน 8 หมู่บ้านคือหมู่บ้านที่ 1, 2, 3, 5, 6, 9, 10 และ 11 ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่
หนาแน่นมากจำนวน 4 หมู่บ้านคือ 6, 9, 8 และ 10 และหนาแน่นน้อยจำนวน 4 หมู่บ้านคือ 1, 2, 3 และ 5 และ
หมู่บ้านที่ไม่พบเกษตรกรย้ายออกมาอยู่อาศัยนอกหมู่บ้าน คือ 4, 7 และ 8 ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีความหนาแน่นน้อย
(ภาพที่ 4-3)

ภาพที่4-3 หมู่บ้านศึกษา

2.1.2 ลักษณะพื้นที่ทำกิน

ลักษณะพื้นที่ทำกินของหมู่บ้านแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทคือที่ราบลุ่ม (Flat land) ที่ดอน (Upland) และที่ราบลุ่มสลับกับดอน (Rolling) ซึ่งด้วยลักษณะพื้นที่ ที่มีความต่างกันมีผลต่อการปลูกพืชที่แตกต่างกัน กล่าวคือพื้นที่ที่เป็นบริเวณราบลุ่ม ปลูกพืชไร่ไม่ได้ และมีน้ำท่วมในฤดูฝน มีการปลูกพืชบนคันนาบ้างเล็กน้อย การใช้ประโยชน์ที่นาหลังการเก็บเกี่ยวข้าวเกษตรกรปล่อยสัตว์ลงทะเล่ในแปลงไม่ค่อยได้ปลูกพืชหลังนา เพราะมีปัญหาเรื่องการขาดน้ำในระหว่างปี สำหรับพื้นที่ดอนเกษตรกรปลูกพืชหลักคือ มันสำปะหลัง อ้อย และข้าว (ทำนา หรือข้าวไร่) พื้นที่ไร่มีขนาดใหญ่กว่าพื้นที่นา เนื่องจากสภาพที่ทำกินเป็นที่สูง เกษตรกรส่วนใหญ่ดำเนินกิจกรรมการปลูกพืชไร่ร่วมกับการรับจ้าง ส่วนพื้นที่ราบลุ่มสลับดอนเกษตรกรมีที่นามากกว่า (หรือใกล้เคียง) พื้นที่ไร่ เกษตรกรปลูกพืชหลายอย่าง เช่น ปลูกข้าว ปลูกผัก ถั่วลิสงหลังนา หรือถั่วฝักยาวหลังนา เป็นต้น สำหรับการทำไร่เกษตรกรใช้แรงงานภายในครัวเรือนเป็นหลัก และอาจมีการจ้างแรงงานเพียงบางส่วน โดยกิจกรรมต่างๆสามารถทำได้ตลอดปี (แสดงดังภาพที่4-4)

ภาพที่4-4 แสดงลักษณะตัวแทนทางกายภาพ และชีวภาพของหมู่บ้าน และที่ตั้งของหมู่บ้านศึกษา

2.1.3 เศรษฐกิจ และสังคม

2.1.3.1 การถือครองที่ดินทำกิน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มถึงการถือครองที่ดินทำกินของเกษตรกรพบว่า เกษตรกรในหมู่บ้านที่ 1 ทุกครอบครัวมีพื้นที่ทำกิน ส่วนอีก 10 หมู่บ้านมีพบว่ามีเกษตรกรบางส่วนที่ไม่มีที่ทำกิน หมู่บ้านที่มีเกษตรกรไม่มีที่ทำกินมากที่สุดคือหมู่บ้านที่ 4 (ร้อยละ50ของบ้านเรือนทั้งหมด) และหมู่บ้านที่ 7 (ร้อยละ40ของบ้านเรือนทั้งหมด) ข้อมูลดังกล่าวเป็นสัดส่วนที่สูงมากดังนั้นจึงได้ตรวจสอบข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามสั้นประกอบการศึกษา พบว่าเกษตรกรที่ตอบแบบสอบถามทุกครัวเรือนมีที่ทำกินขนาดพื้นที่ถือครองที่ดินทำกินของแต่ละครอบครัวในหมู่บ้านแสดงในตารางที่4-4 จากตารางนี้แสดงถึงความสอดคล้องข้อมูลระหว่างลักษณะพื้นที่ทำกินของหมู่บ้านกับสัดส่วนของครัวเรือนที่ไม่มีที่ทำกิน เช่นหมู่บ้านที่ 4 และ7 ที่เป็นหมู่บ้านในพื้นที่ราบลุ่มและสัดส่วนครัวเรือนที่ไม่มีที่ทำกินสูงถึงร้อยละ 50 และ 40 ของบ้านเรือนทั้งหมดของหมู่บ้าน และทั้งนี้เมื่อพิจารณาถึงพื้นที่ถือครองเฉลี่ยของครัวเรือนนั้นยังพบว่าหมู่บ้านที่มีที่ทำกินเป็นที่ลุ่ม (หมู่บ้านที่ 4 7 และ8) มีพื้นที่ทำกินน้อย หมู่บ้านที่มีที่ทำกินเป็นที่สูง

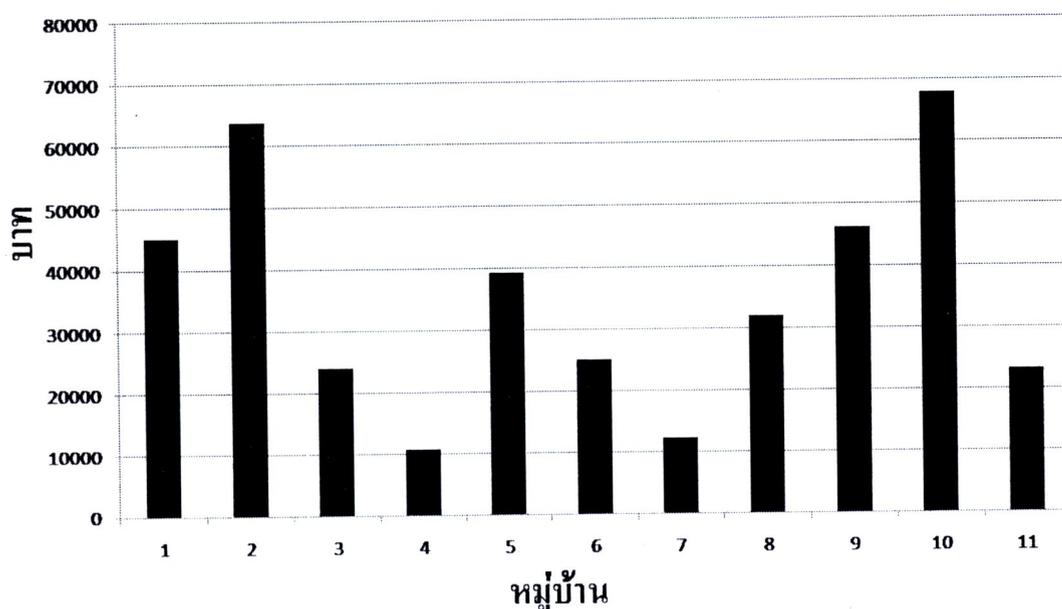
ตารางที่ 4-4 การถือครองที่ดินทำกินแต่ละหมู่บ้าน

หมู่บ้านศึกษา	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
ครัวเรือนไม่มีที่ทำกิน (%) (สัมภาษณ์กลุ่ม)	0	17	30	50	2	4	40	10	3	20	4
พื้นที่ถือครอง (ไร่/ครัวเรือน) (แบบสอบถามสั้น)	8	17	20	3	30	10	5	5	10	25	25

2.1.3.2 รายได้ของเกษตรกร และการประกอบอาชีพ

ผลจากการใช้แบบสอบถามถึงรายได้หลักของเกษตรกรในปีที่ผ่านมา

(พ.ศ.2551) มาจากการประกอบอาชีพทางการเกษตร เฉลี่ยครัวเรือนละ 35,397 บาท รายได้เฉลี่ยที่ไม่ได้หักต้นทุนการผลิตของเกษตรกรแต่ละหมู่บ้านแสดงดังภาพที่ 4-5 โดยรายได้เกิดจากการผลิตพืช (อ้อย มันสำปะหลัง และยูคาลิปตัส) คิดเป็น ร้อยละ 85 จากรายได้จากภาคการเกษตร ซึ่งพบว่าหมู่บ้านที่ 4 และ 7 มีรายได้ต่ำสุดและสัมพันธ์กับขนาดพื้นที่ถือครองของเกษตรกรที่มีสัดส่วนต่ำสุดเมื่อเทียบกับหมู่บ้านอื่น

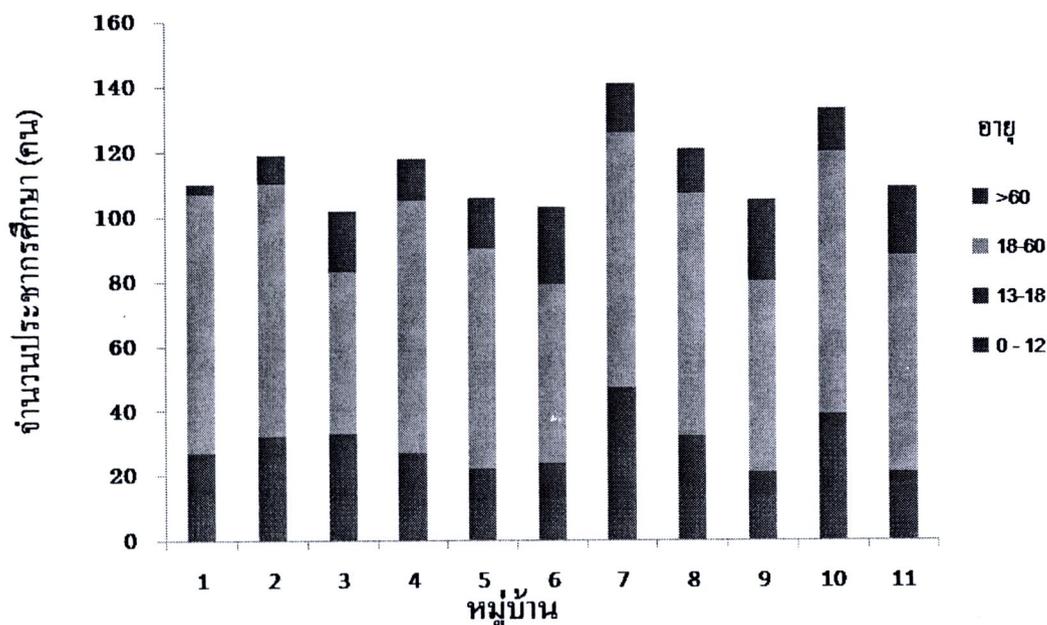
ภาพที่ 4-5 รายได้เฉลี่ยของเกษตรกรแต่ละหมู่บ้าน

การประกอบอาชีพหลังจากการทำ จากการสัมภาษณ์กลุ่มพบว่า มีจำนวน 3 หมู่บ้านที่ไม่มีอาชีพเสริมภายหลังจากการทำนา คือ หมู่บ้าน 4, 7 มี การตกเขียว (คือ การจ่ายเงินจ้างล่องหน้ำ) ไปตัดอ้อยที่ต่างจังหวัดเริ่มมานานกว่า 20 ปี หลังการทำนา ส่วนหมู่บ้านที่ 8 พบว่าเมื่อเสร็จจากการทำนาแล้ววัยแรงงานไปทำงานรับจ้างที่กรุงเทพฯ และนครราชสีมา สำหรับหมู่บ้านที่ 1, 2, 3, 5, 6, 9, 10 และ 11 พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีอาชีพ หรือกิจกรรมเสริมหลังการทำนา เช่นการปลูกพืชหลังนาได้แก่ถั่วลิสง ผัก และการทำไร่

2.1.3.3 ประชากร และแรงงาน

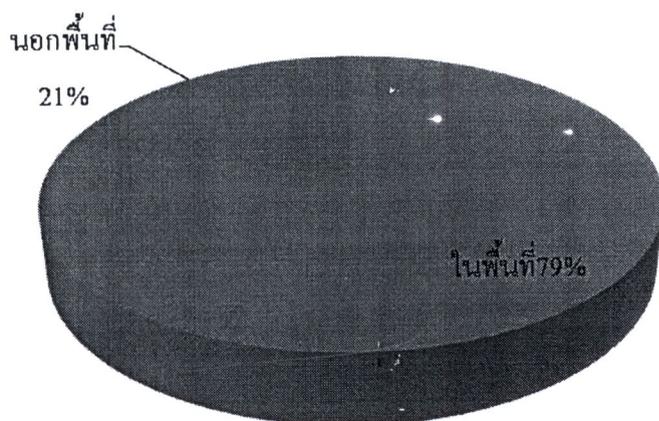
จากการสัมภาษณ์กลุ่มพบว่าแต่ละบ้านเรือนมีสมาชิกทั้งหมดประมาณ 5-6 คน แต่อาศัยอยู่ภายในบ้านเรือนเรือนเพียง 3 – 5 คน ส่วนใหญ่เป็นผู้เป็นเด็กและผู้สูงอายุ เนื่องจากลูก (ซึ่งอยู่ในวัยแรงงาน) นิยมออกไปทำงานต่างถิ่น ได้แก่ กรุงเทพฯ ระยอง และชลบุรี เป็นต้น ซึ่งตรงกับข้อมูลจากแบบสอบถามพบว่า มีจำนวนสมาชิกภายในบ้านเรือนเฉลี่ย 5.2 คน/ บ้านเรือน เพราะแต่ละบ้านเรือนล้วนมีสมาชิกที่ออกไปทำงานต่างจังหวัดอย่างน้อย 1 คน

เมื่อใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลเพื่อหาสัดส่วนของช่วงอายุประชากรที่อาศัยภายในหมู่บ้าน พบว่า เกษตรกรวัยแรงงานมีจำนวนประชากรสูงสุด รองลงมาคือวัยเด็ก วัยชรา และวัยรุ่น ตามลำดับ (ร้อยละ 60.77, 17.28, 13.58 และ 8.37) **ภาพที่4-6** แต่อย่างไรก็ตามสำหรับอนาคตอันใกล้นี้ประชากรแรงงานที่จะเข้าสู่วัยชรา มีแนวโน้มที่สูงมาก

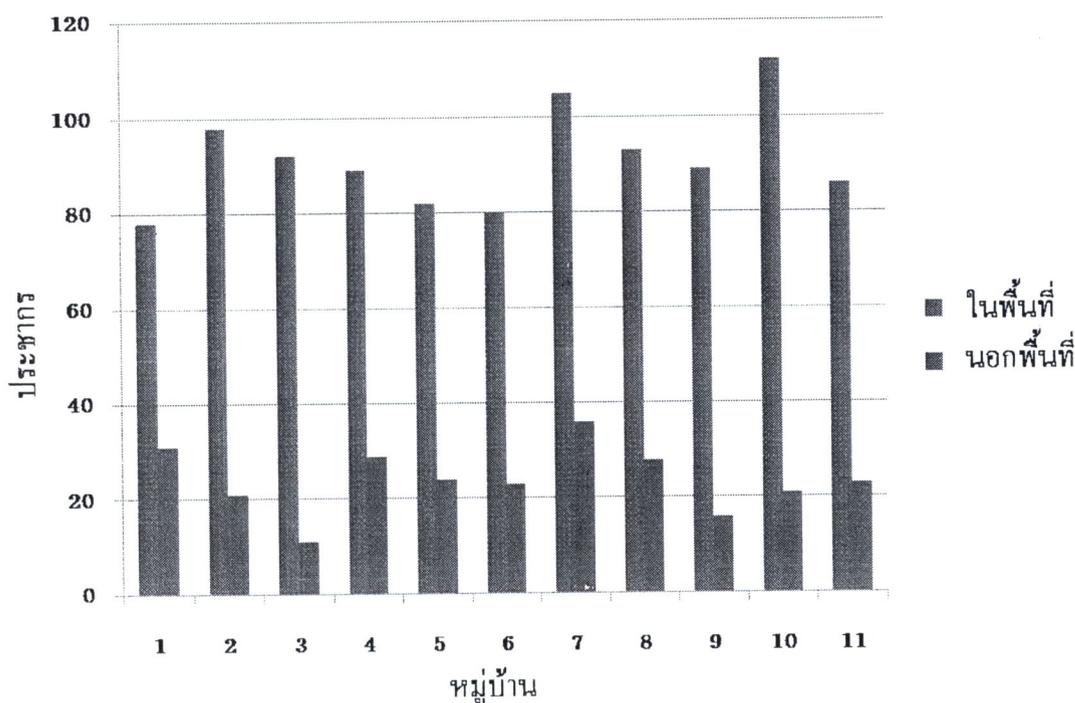

ภาพที่4-6 อายุของเกษตรกรภายในกลุ่มประชากรตัวอย่าง

จากการสัมภาษณ์กลุ่มถึงการเคลื่อนย้ายแรงงานภายในชุมชนสู่เมืองใหญ่มีมานานกว่า 60 ปี และทุกหมู่บ้านมีการไปทำงานต่างจังหวัด ประกอบกับการใช้แบบสอบถามพบว่าแรงงานอยู่ในท้องถิ่นเฉลี่ย 4.15 (คน/บ้านเรือน) และอยู่ต่างจังหวัดเฉลี่ย 1.05 (คน/บ้านเรือน) ซึ่งสัดส่วนของแรงงานที่อยู่ต่างจังหวัด คิดเป็นร้อยละ 21 ของแรงงานทั้งหมด (แสดงดัง **ภาพที่4-7**) และสัดส่วนแรงงานของแต่ละหมู่บ้านแสดงดัง **ภาพที่4-8**

ภาพที่4-7 สัดส่วนแรงงานภายในพื้นที่และนอกพื้นที่

ภาพที่4-8 แรงงานภายในชุมชนและนอกชุมชนแต่ละหมู่บ้าน

2.1.4 การศึกษาภายในชุมชน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มถึงระดับการศึกษาพบว่าปัจจุบันคนในหมู่บ้านมีการศึกษามากกว่าในอดีต กลุ่มผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา (ประถมศึกษาปีที่ 4) แต่ปัจจุบันลูกหลาน (อายุน้อยกว่าระหว่าง 35 - 40 ปี) เรียนจบมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย และปัจจุบันระดับการศึกษาภายในหมู่บ้านมีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อยๆ

การใช้แบบสอบถามถึงระดับการศึกษาของคนในหมู่บ้านซึ่งแยกระดับการศึกษาออกเป็น 9 ระดับ คือ 1) เด็กที่ยังไม่เข้าโรงเรียน 2) ไม่ได้เรียนหนังสือ 3) กำลังศึกษา คือรวมนักเรียนทุกระดับที่ยังศึกษาอยู่ 4) จบชั้นประถมศึกษา 5) จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น 6) จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย 7) จบสายวิชาชีพ เช่น ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ประกาศนียบัตรวิชาชีพเทคนิค (ปวท.) เป็นต้น 8) จบปริญญาตรี และ 9) จบชั้นสูงกว่าปริญญาตรี ผลการศึกษาพบว่าคนส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 47.91) รองลงมาคือ กำลังศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย สายอาชีพ ไม่ได้เรียน และปริญญาตรี ร้อยละ 21.39, 9.39, 9.31, 2.66, 2.21 และ 1.82 ตามลำดับ (ตารางที่4-5)

ตารางที่4-5 ระดับการศึกษาภายในท้องถิ่น

หมู่บ้าน	n	ระดับการศึกษา									รวม
		ก่อนเกณฑ์	ไม่ได้เรียน	กำลังเรียน	ประถม	ม. ต้น	ม.ปลาย	วิชาชีพ	ป. ตรี	> ป. ตรี.	
1	22	6	2	23	52	10	6	6	4	0	109
2	22	7	1	29	54	13	13	2	0	0	119
3	22	6	6	26	47	10	6	2	0	0	103
4	22	5	7	27	48	13	16	0	2	0	118
5	22	2	3	22	54	7	8	6	4	0	106
6	22	5	1	17	59	12	3	4	2	0	103
7	22	9	3	37	66	13	8	3	2	0	141
8	22	5	1	27	58	11	15	1	3	0	121
9	22	3	1	19	58	8	12	2	2	0	105
10	22	16	0	24	55	12	19	6	1	0	133
11	22	3	3	20	56	10	12	2	3	0	109
Total	242	67	28	271	607	119	118	34	23	0	1267
$\bar{x}$	22	6.09	2.55	24.64	55.18	10.82	10.73	3.09	2.09	0	115.18
%	100	5.29	2.21	21.39	47.91	9.39	9.31	2.68	1.82	0	100

หมายเหตุ: ม. มัธยมศึกษา ป.ปริญญา

2.1.5 ประเภทเกษตรกรที่ออกไปอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน

เกษตรกรที่ออกไปอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านพบน้อยมากเพียง ร้อยละ 3.2 จากจำนวนบ้านเรือนทั้งหมดที่ทำการศึกษา (แสดงดังตารางที่4-6) จากตารางนี้แสดงถึงจำนวนบ้านเรือนทั้งหมดของหมู่บ้านและได้จำแนกบ้านเรือนที่อยู่ภายในหมู่บ้าน (ร้อยละ96.8) และจำนวนบ้านเรือนที่อยู่นอกหมู่บ้านและสามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภทหลัก คือ 1) การออกมาอยู่อย่างถาวร (Permanente) (ร้อยละ 1.3) และ 2) ไม่ถาวร (ร้อยละ 1.9) ซึ่งแยกได้เป็น 2 ลักษณะคือ อาศัยอยู่ตามช่วงฤดูกาล (Seasonal) เป็นลักษณะการออกมาอาศัยที่พบมากในอดีต แต่ไม่ปรากฏตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 เป็นต้นมา เนื่องจากกระบวนการทำนาได้ย่นระยะเวลาลงไปมากและการคมนาคมสะดวกมากขึ้น เกษตรกรจึงไปเช่าและกลับบ้านตอนค่ำได้ และกึ่งถาวร (semi-permanence) โดยลักษณะนี้เกิดขึ้นมาอย่างรวดเร็วในช่วงปี พ.ศ. 2548 เป็นต้นมา

ตารางที่4-6 จำนวนเกษตรกรที่อาศัยอยู่นอกหมู่บ้าน

หมู่บ้าน	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	รวม	%
จำนวนบ้านเรือนทั้งหมด	54	88	99	78	323	305	152	210	499	195	70	2069	100
จำนวนบ้านเรือนภายในหมู่บ้าน	52	86	94	78	321	285	152	210	474	185	68	2005	96.8
จำนวนบ้านเรือนที่ย้ายออก	2	2	1	0	2	20	0	0	25	10	2	64	3.2
จำนวนบ้านเรือนที่ย้ายออกแบบถาวร	2	0	0	0	1	3	0	0	20	0	0	26	1.3
จำนวนบ้านเรือนที่ย้ายออกแบบกึ่งถาวร	0	2	1	0	1	17	0	0	5	10	2	38	1.9

นอกจากนี้ตัวที่สามารถบ่งชี้ถึงลักษณะการย้ายออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านว่าเป็นแบบถาวรหรือแบบกึ่งถาวร มีตัวบ่งชี้ (Indicators) หลายประการ เช่นที่พักอาศัย ห้องน้ำ สมาชิกที่อาศัยอยู่ร่วมด้วย เป็นต้น โดยเกณฑ์การจำแนกมีรายละเอียดแสดงตามตารางที่4-7

ตารางที่ 4-7 ตัวบ่งชี้ของเกษตรกรที่อาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านแบบถาวรและไม่ถาวร

ตัวบ่งชี้	ประเภทเกษตรกรย้ายออกมาอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน		
	ถาวร	ไม่ถาวร	
		ฤดูกาล*	กึ่งถาวร
ที่พักอาศัย	เถียงนาพัฒนามีขนาดใหญ่จนเทียบเท่ากับบ้าน หรืออาจมีบ้านเลขที่	เถียงนา	เถียงนาพัฒนามีขนาดใหญ่จนเทียบเท่าได้กับบ้าน
ห้องน้ำ	มีห้องน้ำ	ไม่มี	มี/ไม่มี ก็ได้
สมาชิกอาศัยภายในบ้านเรือนนอกหมู่บ้าน	สามี-ภรรยา, ตา-ยาย และหลาน หรือทั้งครอบครัว (มากกว่า 1 คน)	1 ถึง 2 คน	คนเดียว
สถานที่จัดหาอาหาร	ภายในพื้นที่ทำกินเป็นหลัก	ตลาดร้านค้า	ร้านค้า, ภายในพื้นที่ทำกิน, ตลาด
สถานที่กิน และประกอบอาหาร	ประกอบอาหารภายในที่ทำกินนอกหมู่บ้าน กินอาหารภายในบริเวณที่ทำกินนอกหมู่บ้าน	ประกอบอาหารที่บ้าน กินอาหารภายในที่ทำกิน	ประกอบอาหารและกินอาหาร เข้า และเย็นภายในหมู่บ้าน (ยกเว้นตอนกลางวัน)
เวลาอาศัยอยู่ที่ทำกิน	อยู่ที่ทำกินตลอดวัน	เฉพาะเวลาทำนา	ช่วงว่างจากงานในหมู่บ้านและเวลานอน
เข้าออกหมู่บ้าน	2 – 5 ครั้ง/สัปดาห์	-	ทุกวัน
การทำกิจกรรมภายในที่ทำกิน	ตลอดวัน	มีเฉพาะการทำนา	ช่วงว่างจากการทำงานอย่างอื่นภายในหมู่บ้าน
รายได้หลัก	การขายพืชไร่	รับจ้าง	การขายพืชไร่/รับจ้าง
รายได้ประจำ	ขายผลผลิตจากฟาร์ม	รับจ้าง	ขายผลผลิตจากฟาร์ม/รับจ้าง
ลักษณะพื้นที่ทำกิน	เป็นพื้นที่ดอนน้ำไม่ท่วม	เป็นที่นา	เป็นพื้นที่ดอนน้ำไม่ท่วม

*หมายเหตุ: จากการศึกษาพบว่าไม่ค่อยปรากฏพบมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2542 เนื่องจากการทำนาสะดวกและรวดเร็วขึ้น ประกอบกับการคมนาคมสะดวกขึ้น (มีรถมอเตอร์ไซด์) จึงสะดวกในการไปกลับ

เมื่อนำลักษณะของเกษตรกรมาเปรียบเทียบกันถึงข้อแตกต่างระหว่างเกษตรกรที่ออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านแต่ละประเภทมีข้อแตกต่างกัน เช่นการดำเนินกิจกรรม โอกาสที่กลับเข้ามาอาศัยอยู่บ้านภายในหมู่บ้าน โดยประเด็นเหล่านี้สามารถแสดงได้ดังตารางที่ 4-8

ตารางที่ 4-8 การเปรียบเทียบลักษณะของเกษตรกรแต่ละประเภทที่ย้ายออกไปอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน

ถาวร	ไม่ถาวร	
	กึ่งถาวร	ฤดูกาล
<ul style="list-style-type: none"> • มีกิจกรรมต่อเนื่องตลอดปีในพื้นที่ทำกินนอกหมู่บ้าน • มีรายได้ตลอดจากการดำเนินกิจกรรมการเกษตรตลอดปี • อาจพัฒนาเถียงนาจนกลายเป็นบ้าน อาจมีบ้านเลขที่หรือ ไฟฟ้าก็ได้ • มีการประกอบอาหารอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านทุกวัน • มีที่พักอาศัยมั่นคง มีห้องน้ำ ห้องส้วมสะดวก • พัฒนาจนกลายเป็นบ้านไว้คอยลูกหลานกลับมาเยี่ยมเยือนได้ 	<ul style="list-style-type: none"> • มีโอกาสที่จะกลับเข้าไปอยู่ในหมู่บ้านเพราะเหตุผลหลักยังเป็นการออกมาเพื่อเฝ้าวัว และเลี้ยงวัว • ไม่มีรายได้หลักจากการดำเนินกิจกรรมการเลี้ยงวัว แต่เป็นการดำเนินการเลี้ยงเพื่อเก็งกำไรและราคาวัว • มีการออกไปรับจ้างภายในชุมชนเป็นระยะๆ • มีการเข้าออกหมู่บ้านทุกวัน • ยังอาศัยอยู่ในลักษณะเป็นเถียงนา แต่อาจขยายให้ใหญ่มากขึ้นเพื่อให้มั่นคงและอาศัยได้อย่างสบายขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> • อยู่เถียงนาซึ่งไม่มีการซ่อมบำรุง • หลังจากดำเนินกิจกรรมแล้วเสร็จก็กลับเข้ามาอยู่ในบ้าน (ระยะเวลาอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านเพียง 2-5 วันเท่านั้น)

2.1.6 สาเหตุที่ทำให้เกษตรกรย้ายออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน

การดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มนั้นเนื่องจากผู้เข้าร่วมสนทนามีเกษตรกรที่ย้ายออกไปอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านเข้าร่วมด้วย ดังนั้นจึงได้ถามถึงสาเหตุที่ทำให้เกษตรกรออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน โดยจำแนกเป็นปัจจัยต่างๆทั้งสิ้นได้ 8 ปัจจัยได้แก่ สาธารณูปโภค พื้นที่ทำกิน การประกอบอาชีพ สังคมร่วมกับชุมชน ระดับครัวเรือน สุขภาพ อายุ และเศรษฐกิจ โดยแต่ละปัจจัยนั้นมีประเด็นย่อยอีกหลายประเด็น แสดงดังตารางที่ 4-9 และข้อดีของการออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน

ตารางที่ 4-9 สาเหตุที่ทำให้เกษตรกรย้ายออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน

ลำดับ	ปัจจัย	ประเด็น	เหตุผล
1	สาธารณูปโภค	ถนนดี	สะดวกต่อการเข้าออกระหว่างที่ทำกิน และหมู่บ้าน และเมื่อต้องการเข้าไปดูแลบ้าน หรือไปกินข้าว แม้กระทั่งดูข่าวก็สะดวก และสามารถออกมาอนนในที่ทำกินตอนค่ำ หรือดึกได้
		น้ำกิน	ต้องมีเพียงพอตลอดปีและสะอาดสามารถบริโภคได้ สำหรับน้ำกินนี้เป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งที่เกษตรกรต้องจัดหา เช่นการขุดบ่อน้ำตื้น (สร้างน้ำ) เพื่อใช้บริโภค หรือหาโอ่งไว้กักเก็บน้ำไว้บริโภค
		น้ำใช้	อยู่ใกล้แหล่งน้ำ สะดวกในการเลี้ยงสัตว์และทำกิน อาจมีการขุดบ่อหรือสระน้ำ
		ไฟฟ้า	เพิ่มความสะดวกรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และสามารถใช้อุปกรณ์เพื่อบริโภค กับจำหน่ายได้ นอกจากนี้ไฟฟ้ายังช่วยอำนวยความสะดวกได้หลายทาง เช่นการให้แสงสว่าง ปลอดภัยจากสัตว์มีพิษเช่นงู ตะขาบ เป็นต้น
2	พื้นที่ทำกิน	กรรมสิทธิ์ถือครองที่ดินทำกิน	หากไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองนั้นเกษตรกรก็ไม่สามารถที่จะสามารถดำเนินกิจกรรม และไม่สามารถออกมาอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านได้
		การคมนาคม	หากบ้านติดกับที่ทำกินก็ไม่จำเป็นต้องออกมาอยู่เพราะสามารถเดินทางไปได้สะดวก อีกประการหนึ่งเส้นทางระหว่างบ้านกับที่ทำกินที่ต้องผ่านถนนใหญ่ เกษตรกรบางรายกลัวรถชนวัวเลยเอาวัวเลี้ยงไว้ที่ทำกิน แล้วจึงออกไปเฝ้าวัว
		เอกสารสิทธิ์ถือครองที่ดินทำกิน	ทั้งนี้เอกสารสิทธิ์บางประเภท เช่น สปก. ทำให้เกษตรกรต้องออกมาทำกิจกรรมเพื่อแสดงสิทธิในการเป็นเจ้าของ หรือครอบครองไว้ หรือปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนเพื่อออกมาอยู่เป็นบ้านอีกหลังหนึ่งเพื่อรักษาสิทธิในการถือครองที่ดินนี้ไว้
		ขนาดพื้นที่ถือครอง	จำเป็นต้องมีขนาดใหญ่พอสมควร เนื่องจากการเกษตรอยู่ที่ทำกินนั้นหมายถึงเกษตรกรต้องมีที่ทำนา ที่อยู่อาศัย แหล่งน้ำ ซึ่งอย่างน้อยเกษตรกรต้องมีที่ดินไม่ต่ำกว่า 7 ไร่
		ลักษณะของพื้นที่ทำกิน	ลักษณะที่ดินนั้นต้องมีลักษณะที่สามารถสร้างที่พักอาศัยได้ คือ เป็นสถานที่ๆ น้ำไม่ท่วม และใช้ดำเนินกิจกรรมอย่างอื่นได้

ตารางที่ 4-9 สาเหตุที่ทำให้เกษตรกรย้ายออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน (ต่อ)

ลำดับ	ปัจจัย	ประเด็น	เหตุผล
3	การประกอบอาชีพ	อาชีพทางการเกษตร	เกษตรกรต้องทำการเกษตร เนื่องจากประกอบอาชีพอย่างอื่นจะลำบาก เพราะ ไม่มีผู้คน
		สามารถดำเนินงานได้ตลอดปี	เพราะอยู่อาศัยในที่ทำกินเลยสามารถทำงานได้ตลอดวัน / ตลอดปี
		การเลี้ยงสัตว์	เกษตรกรนั้นนอกจากทำการเกษตรแล้วก็มีการเลี้ยงสัตว์เพิ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ไก่พื้นเมือง และวัว ซึ่งวัวมีการเลี้ยงวัวหู หรือวัวแฟนซ์ (Fancy cattle) เข้ามาเลี้ยงมากขึ้น (ในหมู่บ้านเลี้ยงไม่ได้)
4	สังคม ร่วมกันกับชุมชน	ความสะอาดภายในชุมชน (เกรงใจผู้อื่น)	วัวควายเข้าออกหมู่บ้านทุกวัน ถ่ายมูลใส่ถนน บางครั้งไปถ่ายมูลใส่หน้าบ้านคนอื่น หรือไปกินผัก หรือต้นไม้ข้างรั้วบ้านของคนอื่นในหมู่บ้าน เลยเอาออกมาเลี้ยงข้างนอกดีกว่า เพราะกลัวจะทะเลาะกับเพื่อนบ้าน
		ความหนาแน่นภายในชุมชน	บ้านเรือนติดกัน เสียงดังวุ่นวาย เช่นข้างบ้านเปิดเพลงหรือโทรทัศน์ เสียงดังได้ยินเสียงด้วยทำให้หงุดหงิด และรำคาญ นอกจากนี้พอบ้านแน่นขึ้นก็ไม่มีพื้นที่ทำกิจกรรมอย่างอื่นเช่นการปลูกผัก หรือเลี้ยงสัตว์ หรือข้างบ้านเลี้ยงไก่ ไก่ไปถ่ายที่บ้านคนอื่นทำให้คนทะเลาะกัน
		ความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สิน	ปัจจุบันมีความปลอดภัยมากกว่าสมัยก่อนมากเลยไม่กลัวเรื่องโจรผู้ร้าย จึงกล้าออกมาอยู่และนำสัตว์ออกมาเลี้ยงด้วย
5	ระดับครัวเรือน	ความรับผิดชอบในครอบครัว การเลี้ยงบุตร/ดูแลญาติผู้ใหญ่	ต้องไม่มีภาระดูแลเด็ก หรือคนแก่ หรือไม่ต้องส่งลูกเรียนอยู่ก็ไม่สามารถออกมาอยู่นอกหมู่บ้านได้ เพราะไม่มีภาระที่ต้องรับผิดชอบ
		การแยกครอบครัวของลูกหลาน	ถ้าลูกแยกครอบครัวแล้วบ้านในหมู่บ้านก็จะยกบ้านในบ้านให้ลูกดูแลแล้วคนก็สามารถออกมาอยู่นอกหมู่บ้านได้ แต่ถ้าไม่มีก็ต้องอยู่ดูแลบ้านในหมู่บ้าน
6	สุขภาพ	สุขภาพแข็งแรง ไม่มีโรคประจำตัว	เพราะถ้ามีโรคประจำตัว หรือสุขภาพไม่แข็งแรงก็จะอยู่นอกหมู่บ้านไม่ได้เพราะถ้าไม่สบายจะลำบากในการหารถเข้าไปในโรงพยาบาล
		สภาพจิตใจ	ต้องเป็นคนมองโลกในแง่ดี เพราะหากมองโลกในแง่ร้ายก็จะกลัวผีกลัวคนมาทำร้ายตัวเอง

ตารางที่ 4-9 สาเหตุที่ทำให้เกษตรกรย้ายออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน (ต่อ)

ลำดับ	ปัจจัย	ประเด็น	เหตุผล
7	อายุ	เกษตรกรมีอายุมาก	เพราะไม่ต้องหาเงินเลี้ยงลูกๆเป็นรายวัน
8	เศรษฐกิจ	การประกอบอาชีพทางการเกษตร	ต้องทำอาชีพทางเกษตรเพราะหากไม่ทำอะไรก็จะมีเวลาว่างมาก และจะไม่เกิดประโยชน์ อีกทั้งอยู่นอกหมู่บ้านจะค้าขายก็ไม่ได้เพราะไม่มีคนซื้อ
		การรับจ้าง	เป็นบางครั้งคราวที่ไปรับจ้าง แต่เป็นการรับจ้างในพื้นที่เพราะต้องกลับมาอนอยู่ที่ทำกินในตอนเย็น
		แหล่งรายได้ตลอดปี	การอยู่นอกหมู่บ้านสามารถสร้างรายได้ตลอดปี เนื่องจากมีผลผลิตจากสวน หรือจากแปลงตลอดปี

ข้อดีของการออกมาอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน จากข้อมูลการจัดเวทีสัมภาษณ์กลุ่มซึ่งคำตอบที่ได้มีทั้งสิ้น

7 ประเด็นหลัก คือ

1. ทำงานได้เร็วกว่าอยู่ในบ้าน เหตุผลเนื่องจากการพักอยู่ที่ทำกินเมื่อตื่นนอนก็ได้ทำงานทำงานได้เลย แตกต่างจากการพักอยู่ในหมู่บ้านกว่าจะสามารถออกมาที่ทำงานได้ต้องทำหลายอย่างและบางครั้งก็ขี้เกียจออกมาด้วย
2. สะดวกในการเลี้ยงสัตว์ เนื่องจากบริเวณที่ทำกินมีพื้นที่สามารถปล่อยวัวเดินแปลง – สวนได้พร้อมทั้งเลี้ยงไก่ได้เยอะขึ้นเพราะไก่จะหากินอาหารธรรมชาติได้ภายในที่ทำกินพร้อมกันนี้ก็ได้ไปก่อความรำคาญใจให้กับเพื่อนบ้านอีกด้วย
3. มีกิจกรรมทางการเกษตรทำได้ตลอดปี เนื่องจากพื้นที่ทำกินนั้นมีน้ำใช้เพียงพอตลอดปี และสามารถปลูกพืช หรือเลี้ยงสัตว์ได้ตลอดปี
4. ทำงานได้มากกว่าเดิม และผลผลิตมีประสิทธิภาพมากขึ้น เนื่องจากมีเวลาดูแลมาก และกังวลเรื่องความปลอดภัยมากขึ้นเนื่องจากตัวเกษตรกรเองก็อาศัยอยู่ที่ทำกิน
5. ได้ทำงานร่วมกันทั้งครอบครัว เพราะอยู่ในที่ทำกินด้วยกัน
6. ปลูกได้หลายอย่าง เพราะมีพื้นที่และมีแหล่งน้ำ
7. มีรายได้ตลอดปี เนื่องจากอยู่ที่ทำกินสามารถปลูกผัก แล้วยังได้ (ล่อ) แมลงไปขายได้ ซึ่งการดำเนินกิจกรรมเหล่านี้เกิดขึ้นตลอดปีและผลผลิตจากที่ทำกินของเกษตรกรก็สามารถขายได้ตลอดปีเช่นกัน

2.1.7 พัฒนาการย้ายออกมาอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านของเกษตรกร

จากการสัมภาษณ์กลุ่มถึงระยะเวลาที่เกษตรกรออกมาอยู่ที่ทำกินนานที่สุดคือ 24 ปี (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528) ระยะเวลาการออกมาอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านแบ่งได้เป็น 4 ยุค เมื่อนำระยะเวลาที่เกษตรกรย้ายออกมาอยู่ที่ทำกินมาพิจารณาร่วมกับสถานการณ์ที่เกษตรกรย้ายออกมาอยู่นอกหมู่บ้าน ยุคแรกของการออกมาอาศัยอยู่นอกหมู่บ้านเริ่มจาก ช่วงฤดูกาลทำนาซึ่งเกิดขึ้นมานานแล้ว ต่อมาช่วงที่สองคือราวปี พ.ศ. 2535 จึงเริ่มมีการออกมาอาศัยอยู่อย่างถาวร ช่วงที่ 3 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 มีการทำการเกษตรผสมผสาน และช่วงที่ 4 ปรากฏเมื่อพ.ศ. 2548 มีการเลี้ยงวัวสวยงาม (วัวแฟนัน) โดยพัฒนาการของแต่ละช่วงเวลาที่เกษตรกรออกมาอาศัยอยู่นอกหมู่บ้านทั้ง 4 ยุคแสดงไว้ในตารางที่4-10

ตารางที่4-10 พัฒนาการย้ายออกมาอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านของเกษตรกร

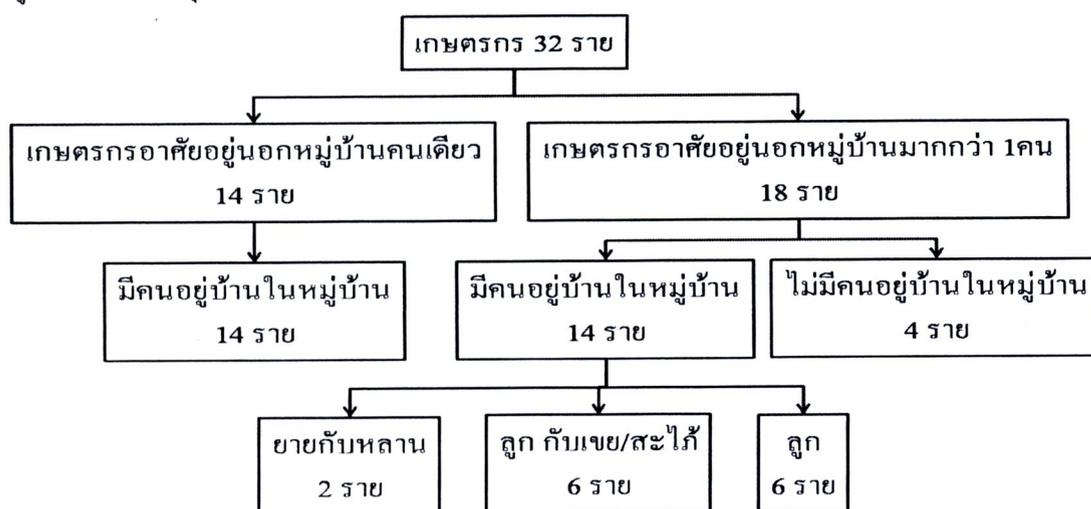
ยุค	เหตุผล
ยุคที่1 (ก่อน พ.ศ. 2535)	<p>เฮ็ดไร่เฮ็ด ไร่หนา การออกมาอาศัยอยู่นอกหมู่บ้านเกิดขึ้นมาตั้งแต่อดีตเพราะกระบวนการทำงานยุ่งยากประกอบกับการคมนาคมที่ไม่สะดวกทำให้เกษตรกรต้องรีบทำงาน ตั้งแต่เช้าตรู่จนสาย (ประมาณ 06.00 - 10.00 น.) และพักเพราะทำต่อไปไม่ได้เนื่องจากอากาศร้อน เกษตรกรเริ่มงานอีกที่ตอนแดดร่ม (ประมาณช่วง 16.00น.) จนกระทั่งหมดแสงแดด ดังนั้นเมื่อทำงานเสร็จก็ค่ำ และมีค้ำลำบากต่อการเดินทางกลับบ้านเกษตรกรจึงต้องนอนตามเถียงนา ซึ่งในอดีตนั้นช่วงเวลาใด และค้ำนาใช้เวลามากกว่า 1 เดือน ดังนั้นช่วงอยู่อาศัยจึงอยู่ระหว่าง เดือนพฤษภาคม – ปลายเดือนกรกฎาคม และอีกช่วงหนึ่งในช่วงเกี่ยวข้าว และขนข้าวขึ้นเล้าคือช่วงเดือน พฤศจิกายน – กุมภาพันธ์ การเกี่ยวข้าวด้วยมือใช้เวลานานและพันธุข้าวสุกไม่พร้อมกัน</p> <p>นอกจากนี้กิจกรรมช่วงว่างในการทำนาของเกษตรกรก็จะตัดถางขยายที่ทำกินเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ที่เรียกว่า ข้าวไร่ข้าวนา ดังนั้นการที่เกษตรกรอยู่ในพื้นที่ทำกินนอกหมู่บ้านจึงมีกิจกรรมระหว่างวันเป็นจำนวนมากซึ่งแต่ละปีเมื่อเกษตรกรทำนาเสร็จพื้นที่การเกษตรของเกษตรกรเหล่านั้นจึงขยายเพิ่มขึ้นด้วย</p>
ยุคที่2 (พ.ศ.2535)	<p>เต็มไร่เต็มนา เป็นรูปแบบที่เกิดจากพัฒนาการช่วงที่1 เป็นยุคที่ไม่สามารถขยายพื้นที่ทำกินได้อีก และที่ทำกินของเกษตรกรติดกันทำให้การเดินทางทั้งของคน และวัว ควายที่นำมาใช้แรงงานก็ลำบากขึ้น เนื่องจากการปลูกข้าวของเกษตรกรจะเสร็จไม่พร้อมกันหากจะเคลื่อนย้ายสัตว์เลี้ยงเข้าออกทุกวันก็ลำบาก และอาจไปเหยียบย่ำผลผลิตของคนอื่น ดังนั้นเมื่อใดเสร็จเกษตรกรจึงเลี้ยงสัตว์บริเวณใกล้ๆกับเถียงนาซึ่งทำให้เกษตรกรต้องอยู่เฝ้าตลอดฤดูกาลผลิต จนเก็บเกี่ยวเสร็จการอยู่ที่ทำกิน ซึ่งทำให้เกษตรกรมีการปรับปรุงพื้นที่ที่มีกิจกรรมมากขึ้นเช่นการปลูกผัก เลี้ยงหม่อนไหม เป็นต้น</p>

ตารางที่4-10 พัฒนาการย้ายออกมาอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านของเกษตรกร (ต่อ)

ยุค	เหตุผล
ยุคที่3 (พ.ศ.2545)	เกษตรกรผสมผสาน เกษตรกรออกมาอยู่ช่วงนี้พบว่าเริ่มออกมาอยู่เพราะออกมาทำการเกษตร ฝัาผลผลิตที่มีอยู่ในแปลง ได้แก่พืชผัก ปลาในบ่อ และผลผลิตภายในที่ทำกิน โดยมีการออกมาอยู่เป็นลักษณะครอบครัว คือ พ่อ แม่ และลูก บางวันแม่และลูกก็กลับเข้าไปนอนในบ้าน
ยุคที่4 (พ.ศ.2548)	เฝ้าวัว ช่วงนี้เกิดเมื่อประมาณ 5 ปีที่ผ่านมา (ราวปี พ.ศ.2548) พบว่าเกษตรกรออกมาอยู่ที่ทำกินเพราะกระแสนึงคือ “วัวหู” หรือ “วัวแพชั่น” เนื่องจากไม่สามารถเลี้ยงในหมู่บ้านด้วยสาเหตุหลายประการไม่ว่า เรื่องถนนภายในหมู่บ้าน ความหนาแน่นในหมู่บ้าน และอื่นๆ ทำให้เกษตรกรเอาวัวออกมาเลี้ยงที่ทำกินนอกหมู่บ้าน

2.2 ผลการศึกษาการสัมภาษณ์เกษตรกรที่ย้ายออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน

การศึกษาโดยการสัมภาษณ์เกษตรกร (Individual Interviews) ที่ย้ายออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านกับเกษตรกรที่ศึกษาจำนวน 32 ราย อาศัยอยู่คนเดียว 14 ราย ซึ่งทั้งหมดมีคนเฝ้าบ้านภายในหมู่บ้านทั้ง 14 ราย และอาศัยมากกว่า 1 คน 18 ราย มีคนเฝ้าอยู่บ้านภายในหมู่บ้าน 14 ราย และไม่มีคนเฝ้าอยู่ภายในหมู่บ้าน 4 ราย ซึ่งสรุปได้ดังภาพที่4-9

ภาพที่4-9 เกษตรกรที่ทำการเก็บข้อมูล

หมายเหตุ: ตัวเลขในตารางเป็นจำนวนเกษตรกรที่ทำการสัมภาษณ์เก็บข้อมูล

2.2.1 อายุ และระยะเวลาของเกษตรกรที่ออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน

เกษตรกรจำนวน 32 รายที่ทำการศึกษามีอายุระหว่าง 31 – 81 ปี (เฉลี่ย 56.40) โดยช่วงอายุของเกษตรกรส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 31 – 40 ปี (จำนวน 3 คน), 41 – 50 ปี (จำนวน 6 คน), 51-60 ปี (จำนวน 13 คน), 61 – 70 ปี (จำนวน 6 คน), 71 – 80 ปี (จำนวน 3 คน) และมากกว่า 81 ปี จำนวน 1 คน

ซึ่งจากการศึกษาโดยการสัมภาษณ์ถึงระยะเวลาที่ออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินพบว่า เกษตรกรที่ออกมาานานที่สุดคือ 24 ปี (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528) และล่าสุดคือ 1 ปี (นับจากปี พ.ศ. 2551) สำหรับการออกมาอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน แสดงดังตารางที่4-11

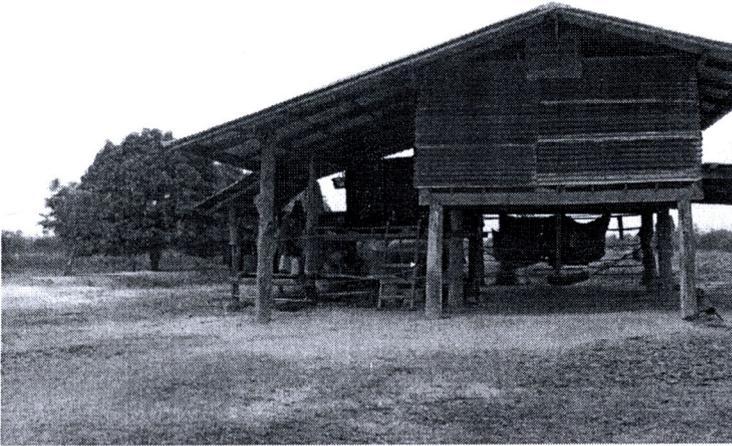
ตารางที่4-11 แสดงระยะเวลาการออกมาอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน (ณ ปี 2552)

ระยะเวลาที่ออกมาอยู่นอกหมู่บ้าน	จำนวนคน
1 – 5	16
6 – 10	8
11 – 15	4
>15	4

2.2.2 ลักษณะที่พักอาศัย

เกษตรกรที่ออกมาอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านเรียกชื่อที่พักอาศัยของตนเองแตกต่างกันออกไป เช่น กระท่อม เียงนา เียงนาใหญ่ บ้าน บ้านรอง เียงน้อย เียงรอง เียงสอง เียงอยู่ๆ เมื่อนำลักษณะที่พักอาศัยดังกล่าวมาจัดกลุ่มตามองค์ประกอบของโครงสร้าง พบว่าสามารถแบ่งได้ 3 แบบ คือ เียงนาใหญ่ เียงนาเทียบเท่าบ้าน และบ้าน

2.2.2.1 เียงนาใหญ่ มีองค์ประกอบที่สำคัญคืออาคารไม้ยกสูงจากพื้นประมาณ 1.5 เมตร มีความมั่นคง มีผนังแต่ไม่มีคิซิด ไม่มีห้องน้ำ และสถานที่ประกอบอาหาร(ครัว) (คิดเป็นร้อยละ 16 ของจำนวนเกษตรกรศึกษา) ตัวอย่างแสดงดัง ภาพที่4-10

ภาพที่4-10 ตัวอย่างเถียงนาใหญ่

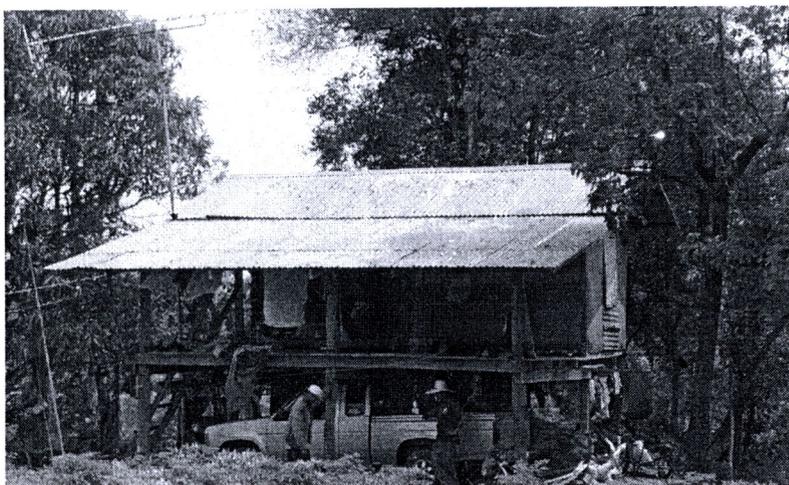
2.2.2.2 เถียงนาเทียบเท่ากับบ้าน คือเถียงนาที่พัฒนาให้มีขนาดใหญ่ มีห้องน้ำ มีผนังรอบด้าน มีวัสดุผนังหลังคาอย่างถาวร ทั้งนี้อาจมีองค์ประกอบอย่างอื่น อาทิ สถานที่ประกอบอาหาร โดยมีคอกสัตว์อยู่ใต้ถุนอาคารหรือแยกออกจากตัวบ้านชัดเจน (คิดเป็นร้อยละ 50 ของจำนวนเกษตรกรที่ศึกษา) ตัวอย่างแสดงดัง ภาพที่4-

11

ภาพที่4-11 ตัวอย่างเถียงนาเทียบเท่ากับบ้าน

2.2.2.3 บ้าน เป็นบ้านไม้ยกพื้นสูง (พัฒนามาจากเถียงนา) หรือบ้านปูนชั้นเดียว อาจมีบ้านเลขที่หรือไม่มีก็ได้ อาจมีไฟฟ้า ซึ่งบ้านลักษณะดังกล่าวมีคอกสัตว์แยกออกจากตัวบ้านอย่างชัดเจน มีการแยกห้องและแบ่งส่วนการใช้ประโยชน์เช่น ห้องนอน ครัว ฆานบ้าน เป็นต้น (คิดเป็นร้อยละ 34 ของจำนวนเกษตรกรที่ศึกษา) ตัวอย่างแสดงดังภาพที่4-12

ภาพที่4-12 ตัวอย่างบ้าน

2.2.3 จำนวนสมาชิกของบ้านเรือนที่ย้ายมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน

สมาชิกครัวเรือนส่วนที่ย้ายออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านแบ่งได้ 3 ลักษณะ ซึ่งแสดงรายละเอียดดังนี้คือ

2.2.3.1 อยู่คนเดียว การออกมาอาศัยอยู่คนเดียวของเกษตรกรนั้น พบว่าทั้งหมดเป็นเกษตรกรผู้ชาย (พ่อบ้าน) ส่วนใหญ่ออกมาเลี้ยงสัตว์เป็นหลัก และมีอายุมากกว่า 50 ปีขึ้นไป มีสุขภาพที่แข็งแรง และ สายตาคี (จำนวน 14 บ้านเรือน)

2.2.3.2 อยู่กับภรรยา เกษตรกรส่วนใหญ่ทำการเกษตรที่ผสมกันระหว่างปลูกพืชสวน พืชไร่ เลี้ยงสัตว์ และทำนา โดยเริ่มต้นจากเกษตรกรออกมาอยู่คนเดียวก่อน ไม่นานภรรยาจึงออกมาอยู่ด้วย เกษตรกรเหล่านี้มีอายุมากกว่า 60 ปี แต่ยังมีสุขภาพแข็งแรงดี (จำนวน 9 บ้านเรือน)

2.2.3.3 อยู่เป็นครอบครัว การออกมาอยู่เช่นนี้พบว่าจำนวนสมาชิกอยู่อาศัยตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป ส่วนใหญ่เป็น พ่อ แม่ และลูก หรือ ตา ยาย และหลาน พร้อมกับมีการทำการเกษตรแบบผสมผสาน (จำนวน 9 บ้านเรือน)

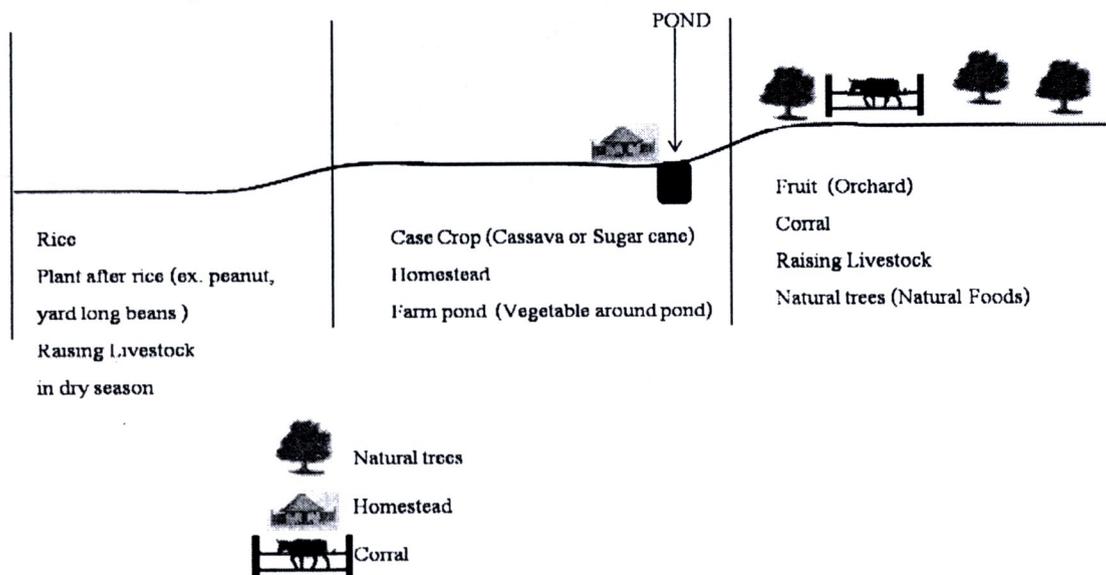
2.2.4 สภาพการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ทำกินกับการออกมาอาศัยนอกหมู่บ้าน

ลักษณะพื้นที่ทำกินของเกษตรกรทั้ง 32 ราย มีพื้นที่ดอน (สวนและไร่) และพื้นที่นา ซึ่งอาจเป็นแปลงที่ติดกันหรือแยกออกจากกันขึ้นอยู่กับการถือครองของเกษตรกร เกษตรกรทำการปลูกสร้างที่พักอาศัยบริเวณที่ดอนน้ำไม่ท่วม บริเวณดังกล่าวมีการสร้างสระน้ำ หรือบ่อน้ำคั้นเพื่อใช้อุปโภค และบริโภค สำหรับการจัดการที่ดินทำกินได้แบ่งประเภทการใช้ประโยชน์ออกอย่างชัดเจนได้แก่ บริเวณที่เป็นที่นา บริเวณที่เป็นที่ไร่ และบริเวณที่เป็นที่พักอาศัย ซึ่งเกษตรกรมักสร้างคอกสัตว์ไว้ใกล้กับที่พักอาศัย ส่วนขนาดพื้นที่ถือครองของเกษตรกรเฉลี่ยที่ 32 ไร่ โดยแบ่งเป็นพื้นที่ทำนาอยู่ระหว่าง 7 – 15 ไร่ และผลิตข้าวเหนียวเพื่อบริโภคเป็นหลัก และหากเหลือจึงจำหน่าย

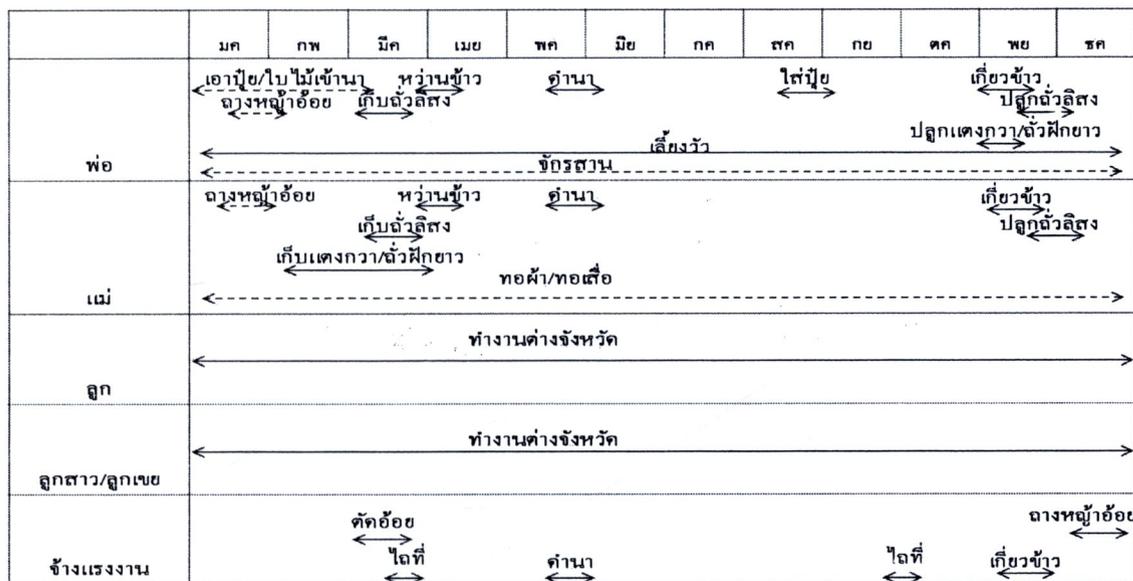
จากการสัมภาษณ์ และสังเกตถึงลักษณะพื้นที่ของเกษตรกรที่อาศัยอยู่นอกหมู่บ้าน พบว่าลักษณะพื้นที่ทำกินที่เกษตรกรออกไปอาศัยอยู่นอกหมู่บ้านมีด้วยกัน 2 ลักษณะคือ

2.2.4.1 การทำเกษตรแบบผสมผสาน เกษตรกรมีพื้นที่ทำกินหลักอย่างน้อย 1 แปลง บริเวณเป็นพื้นที่ที่มีระดับต่างกันเกษตรกรมีการจัดการพื้นที่โดยใช้ที่ลุ่มทำที่นา ส่วนพื้นที่สูงใช้ทำไร่ ซึ่งอาจเป็น อ้อยหรือมันสำปะหลัง ส่วนพื้นที่สวนอยู่บริเวณรอบๆ ที่พักอาศัยของเกษตรกร พืชส่วนใหญ่ที่เกษตรกรปลูกคือ มะม่วง และมะพร้าว ภายในสวนมีคอกวัว และคอกไก่

สำหรับตอนปลายของพื้นที่ทำกินมักมีป่าธรรมชาติ ซึ่งเกษตรกรสามารถใช้เลี้ยงสัตว์ หรือหาอาหาร ธรรมชาติได้ อีกทั้งเกษตรกรมีการปลูกผักข้างบ่อไว้เพื่อบริโภค (ภาพที่4-13) เมื่อนำกิจกรรมแรงงานใน ครอบครัวมาพิจารณาร่วมกัน พบว่าเกษตรกรมีกิจกรรมที่สามารถทำได้ตลอดปี (ภาพที่4-14)

ภาพที่4-13 ตัวอย่างพื้นที่ทำการเกษตรแบบผสมผสาน
ที่มา: จากการสำรวจภาคสนามปี พ.ศ.2552

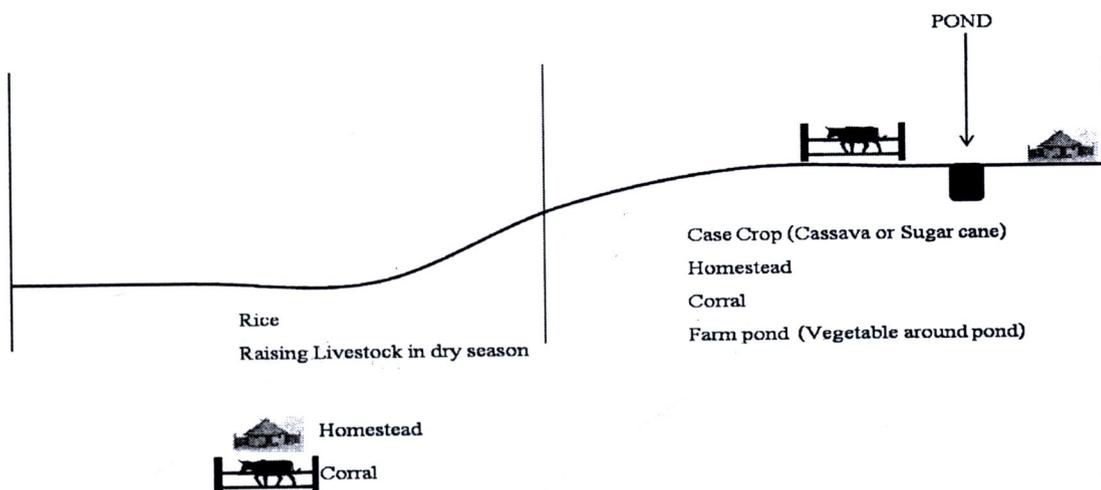
— เก็บประจำ
- - - - - เป็นครั้งคราว

ภาพที่ 4-14 ตัวอย่างกิจกรรมแรงงานของครอบครัวที่ย้ายออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านที่ทำเกษตรผสมผสาน

ที่มา: จากการสำรวจภาคสนามปี พ.ศ. 2552

2.2.4.2 การเกษตรร่วมกับการเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรมีที่ทำกินเป็นแปลงหลักอย่างน้อย

1 แปลง บริเวณดังกล่าวมีการจัดการพื้นที่นาคอน (นาคอนไม่ใช่การทำข้าวไร่) และพื้นที่ทำไร่ สัดส่วนของไร่ขึ้นอยู่กับขนาดพื้นที่ถือครอง รายได้หลักของเกษตรกรได้จากการขายพืชไร่ ภายในที่ทำกินมีบ่อน้ำเพื่อใช้สอยและเลี้ยงปลา เกษตรกรที่ออกมาอาศัยและอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวมักมีพื้นที่ทำกินขนาดใหญ่ (มากกว่า 30 ไร่) เกษตรกรบางราย (5 ราย) มีการปลูกแปลงหญ้าเพื่อเลี้ยงวัว (ภาพที่ 4-15) เมื่อนำกิจกรรมแรงงานภายในครอบครัวมาพิจารณาร่วมกันพบว่าเมื่อเกษตรกรว่างจากกิจกรรมการเพาะปลูกจะไปการรับจ้างแต่ต้องมีเวลาออกมาดูแล้วได้ทุกวันเช่นกัน ดังนั้นการรับจ้างของเกษตรกรจึงจำกัดอยู่เฉพาะภายในชุมชน และบริเวณใกล้เคียง (ภาพที่ 4-16)

ภาพที่4-15 ตัวอย่างพื้นที่ทำการเกษตรร่วมกับการเลี้ยงสัตว์เป็นหลัก
ที่มา: จากการสำรวจภาคสนามปี พ.ศ.2552

	มค	กพ	มีค	เมย	พค	มิย	กค	ตค	กย	ตค	พย	ธค	
พ่อ			หวานข้าว	เก็บมันสำปะหลัง				ไถปุ๋ย			เกี่ยวข้าว	ปลูกมันสำปะหลัง	ฉางหญ้า
แม่			หวานข้าว	เก็บมันสำปะหลัง							เกี่ยวข้าว		ฉางหญ้า
ลูก				ดูแลหลาน									
หลาน													
จ้างแรงงาน			ไถที่	เก็บมันสำปะหลัง							ไถที่	เกี่ยวข้าว	ฉางหญ้า

— เป็นประจำ
- - - - - เป็นครั้งคราว

ภาพที่4-16 ตัวอย่างกิจกรรมแรงงานของครอบครัวที่ย้ายออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านที่ทำเกษตรร่วมกับการเลี้ยงสัตว์เป็นหลัก

ที่มา: จากการสำรวจภาคสนามปี พ.ศ.2552

2.2.5 สภาพเศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกรที่ย้ายออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน

2.2.5.1 การประกอบอาชีพ

เกษตรกรทั้งหมดประกอบอาชีพทำนา และทำไร่อ้อย สลับกับมันสำปะหลัง เป็นหลัก สำหรับที่นาเมื่อเกษตรกรเสร็จสิ้นการทำนาแล้ว มีการปลูกพืชหลังนา ได้แก่ ถั่วลิสง ถั่วเหลือง ในพื้นที่ส่วน

ใหญ่ของแปลงนา พื้นที่อีกส่วนหนึ่งปลูกพืชผัก เช่น ถั่วฝักยาวหรือแตงกวา เพื่อบริโภคในครอบครัว และจำหน่ายในหมู่บ้าน สำหรับเกษตรกรบางรายที่มีไฟฟ้าใช้จะทำการได้ (ล่อ) แมลงแล้วนำเข้าไปขายในหมู่บ้าน

สำหรับเกษตรกรบางรายที่ประกอบอาชีพรับจ้างจะเดินทางไปรับจ้างตอนเช้า และตอนเย็นกลับบ้าน (ภายในหมู่บ้าน) ก่อนจะออกมาอนในที่ทำกิน (เกษตรกรจำนวน 10 ราย)

2.2.5.2 รายได้ของเกษตรกร

รายได้ของเกษตรกรสามารถแบ่งได้ 2 ประเภทคือ 1) รายได้หลักประจำปี คือรายได้ที่เกิดจากการขายผลผลิตจากพืชได้แก่ อ้อยและมันสำปะหลัง และข้าว แต่แต่ละปีเกษตรกรขายผลผลิตได้เงินเป็นก้อน ซึ่งเงินส่วนนี้ถูกใช้จ่ายสำหรับการลงทุนในรอบปีต่อไป อีกส่วนหนึ่งออมไว้สำหรับเป็นเงินเก็บ 2) รายได้ประจำ คือรายได้ที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน หรือสัปดาห์ เนื่องจากเกษตรกรได้มีการผลิตสินค้าทางการเกษตร อาทิ ผัก ข้างบ่อน้ำ หรือผักในนา (ผักหลังนา) แมลงที่ล่อจากบ่อ หรือไก่พื้นเมืองที่เลี้ยงไว้ในลานที่พักอาศัย หรือสิ่งจรรสาน เป็นต้น นอกจากนี้รายได้ประจำที่เกิดขึ้นอาจมาจากการออกไปรับจ้างบางครั้งคราวของเกษตรกรอีกด้วย

2.2.5.3 รายจ่ายของเกษตรกร

รายจ่ายสามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภทหลักคือ 1) รายจ่ายในการลงทุนการผลิต รายจ่ายดังกล่าวเป็นลักษณะการจ่ายที่เกิดขึ้นทุกปีการผลิต และ 2) รายจ่ายสำหรับกินอยู่และดูแลสุขภาพ สำหรับรายจ่ายค่ากินอยู่ของเกษตรกร ได้ถูกจ่ายไปกับสินค้าที่เกษตรกรไม่สามารถผลิตได้ในพื้นที่ของตน หรือผลิตได้แต่ไม่คุ้มค่าในการนำมาบริโภค ดังปรากฏในคำกล่าว “กะซื้อแน่ (หน้อย) เป็นพวกเนื้อ พวกไข่ ปลาทุ ปลาทุเค็ม นั้นล่ะ (นั่นแหละ) แนวนั้นเฮ็ดบ่ได้ (สิ่งที่ผลิตเองไม่ได้) กับของหวานแน่ (บ้าง) ลังเทื่อ (บางครั้ง) กะซื้อในบ้าน (ในหมู่บ้าน) ลังเทื่อ (บางครั้ง) กะนำพวกรถขายของเข่าเข้ามายา” [A1 สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 มกราคม 2552] ส่วนค่ารักษาพยาบาลนั้น เกษตรกรมีการจ่ายไปในลักษณะการใช้สิทธิ ได้แก่ สิทธิผู้สูงอายุ หรือบัตรประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง 30 บาทรักษาทุกโรค) หากมีการจ่ายนอกเหนือนั้นเกษตรกรจะใช้เงินเก็บ (จากเงินรายได้ประจำปี) มาจ่าย

2.2.5.4 หนี้สินของเกษตรกร

จากการศึกษาเกษตรกรทั้ง 32 รายพบว่าเกษตรกรจำนวน 28 ราย (ร้อยละ 88 สำหรับเกษตรกรอีก 4 รายไม่มีข้อมูล) ไม่มีหนี้สิน เนื่องจากเกษตรกรได้ผ่านพ้นภาวะดูแลและส่งเสริมบุตรหลานเล่าเรียน ซึ่งสภาวะการดังกล่าวเป็นช่วงที่เกษตรกรต้องเร่งรีบหาเงินให้เพียงพอและต่อเนื่อง ดังนั้นเมื่อพ้นภาวะดังกล่าวแล้วเกษตรกรจึงมีรายได้ (อาจคงตัว หรือเพิ่มขึ้น) ภาวะด้านรายจ่ายก็ลดลงทำให้เกษตรกรเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องก่อหนี้ ทั้งนี้มีเกษตรกร 1 ราย [A3] ที่มีภาระต้องดูแลและส่งเสริมบุตร แต่ก็ไม่มีหนี้สินเนื่องจากมีรายได้เพียงพอกับการส่งลูกเรียน และอีกประการหนึ่งคือปัจจุบันลูกยังเรียนไม่สูง (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และ 4) จึงยังมีรายจ่ายส่วนนี้ไม่มากนัก ดังนั้นรายได้จึงเพียงพอกับการใช้จ่าย

2.2.5.5 ความสัมพันธ์กับชุมชน

เกษตรกรที่อาศัยอยู่นอกหมู่บ้านทั้งหมดมีบ้านเรือนภายในหมู่บ้าน และมีพี่น้องเครือญาติอาศัยภายในหมู่บ้าน เกษตรกรทุกรายมีการไปมาระหว่างหมู่บ้านกับที่ทำกิน (อยู่อาศัย) เป็นระยะๆ อาจเป็น 3 วันจึงเข้าหมู่บ้านครั้งหนึ่ง เป็นต้น (สำหรับแม่บ้านจะเข้าหมู่บ้านเป็นประจำ) สาเหตุที่เกษตรกรเข้ามาในหมู่บ้านนั้น มี 4 ประการหลัก คือ 1) หาพี่น้อง หรือญาติของตน (มาเล่นดูแล) 2) มีบุญหรือมีงาน 3) เอาผลผลิตเข้า

มาขายในหมู่บ้าน และ 4) เข้ามาซื้อของกินหรือของใช้บางประเภท อย่างไรก็ตามเกษตรกรสามารถติดต่อสื่อสารกับคนที่อยู่ในหมู่บ้านได้สะดวกขึ้นเนื่องจากมีโทรศัพท์มือถือ (ตั้งแต่ปี พ.ศ.2548) และมอเตอร์ไซด์ (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540) ทำให้สะดวกในการติดต่อสื่อสาร และไปมาหาสู่กันระหว่างหมู่บ้านที่พัก

2.2.6 สภาพทางครอบครัวของเกษตรกรที่ย้ายออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน

2.2.6.1 เกษตรกรที่อาศัยอย่างถาวร สำหรับสมาชิกในครอบครัวของเกษตรกรนั้นเฉลี่ยอยู่ที่ครัวเรือนละ 6 คน พบว่า มี 4 ครัวเรือน (จากทั้งหมด 12 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 33) ที่บ้านภายในหมู่บ้านไม่มีคนอยู่อาศัย และปล่อยเป็นบ้านว่างเนื่องจากตนเองและภรรยาออกมาอยู่นอกหมู่บ้าน ส่วนลูกหลานไปทำงานต่างจังหวัดหมด ดังนั้นบ้านภายในหมู่บ้านจึงต้องปล่อยว่างไว้ ซึ่งแต่ละครั้งที่เกษตรกรเข้าไปในหมู่บ้านจะเข้าไปดูแล ส่วนบ้านที่มีคนอาศัย (8 ครัวเรือน) มีลูก และลูกเขย หรือสะใภ้ หรือหลานอยู่ดูแล ทั้งนี้เกษตรกรที่อาศัยอย่างถาวรนี้ออกมาอยู่ด้วยกันทั้งสามีและภรรยา และอาจมีลูกหรือหลานตามออกมาอาศัยอยู่ด้วย

2.2.6.2 เกษตรกรที่อาศัยกึ่งถาวร สำหรับสมาชิกในครอบครัวของเกษตรกรนั้นเฉลี่ยอยู่ที่ครอบครัวละ 6 คน แต่ละครัวเรือนมีสมาชิกออกไปทำงานต่างจังหวัดทำให้มีเกษตรกรที่อาศัยอยู่ภายในพื้นที่เพียงครอบครัวละ 4 คน (ร้อยละ 63.5 ของสมาชิกในครัวเรือน) การออกมาอาศัยนอกหมู่บ้านเป็นประจำนั้นเกษตรกรออกมาคนเดียวเพียงคนเดียว แต่ภรรยาอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน คอยดูแลหลานๆ ที่พ่อแม่ไปทำงานต่างจังหวัด โดยเกษตรกรเองเดินทางเข้าออกหมู่บ้านทุกวันเพื่อทำกิจกรรมประจำวันและรับประทานอาหารเช้า รวมถึงประกอบอาชีพเสริม (รับจ้าง) บ้างเป็นครั้งคราว แต่ทำเฉพาะในพื้นที่บริเวณรอบหมู่บ้านเท่านั้น

2.2.7 สาเหตุที่เกษตรกรแต่ละประเภทย้ายออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรทั้ง 32 ราย โดยการสัมภาษณ์ถึงสาเหตุที่ทำให้เกษตรกรที่ย้ายออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน

2.2.7.1 เกษตรกรที่ย้ายออกมาอาศัยอย่างถาวร จากการสนทนากับเกษตรกรเพศชาย 2 รายที่อายุ 71 และ 78 ปี [A1 และ A2 สัมภาษณ์วันที่ 7 มกราคม 2552] ที่ได้ออกมาอยู่อาศัย ณ ที่ทำกินนอกหมู่บ้านมาเป็นระยะเวลาเกินกว่า 20 ปี ได้กล่าวว่า

“ออกมาอยู่นานกะย่อน (ก็เพราะว่า) ไล่วัว ไล่ควาย เข้าออกบ้านมันยาก ยาก เพราะมันได้ข่าง (เดิน) ไกลอย่างลัดป่า ลัดนาผู้อื่น มันแท้ยามหนานา (โดยเฉพาะอย่างยิ่งฤดูกาลทำนา) วัว ควาย เข้าออกบ้านกะย่างไปเหยียบคันทนาข้าเจ้า (คนอื่น) อีกอย่างหนึ่งแฉวนี่บมี (ไม่มี) ข้าวคราวผู้ร้ายเลยบคิย่านกะเลยออกมาอยู่นานี้ละ”

โดยประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับเกษตรกรคู่สามี (50 ปี) และภรรยา (46 ปี) [A10 สัมภาษณ์เมื่อ 12 มกราคม 2552] พบว่าสาเหตุที่ออกมาอยู่ที่นอกหมู่บ้านคือ

“ออกมาอยู่ย่อน (ออกมาอยู่เพราะว่า) พาวัวออกมาเลี้ยง แล้วขี้คร้าน (ขี้เกียจ) ไล่เข้าไล่ออก อีกเท่ง (ทั้ง) เลี้ยงในบ้านมันสกปรก กับ (และ) ในบ้านมันบคือแต่เก่า (ไม่เหมือนในอดีต) บมีได้ล้างเขียน (ไม่มีได้ถุนบ้าน) ได้ล้างเล่า (ได้ล้างข้าว) เลี้ยงวัวบได้คือเก่า กะเลยเอาออกมาอยู่นี้ละ”

นอกจากนี้เกษตรกรหญิง อายุ 60 ปี [A5 สัมภาษณ์วันที่ 10 มกราคม 2552] ได้กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้ตนเอง และครอบครัวตัดสินใจออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านอย่างถาวรว่า เกิดขึ้นเพราะความหนาแน่นของบ้านเรือนที่อยู่ในละแวกคุ่มของตนเอง (คุ่มวัด บริเวณแถบกลางหมู่บ้าน) สูงมากจนไม่อาจสามารถขยาย หรือสร้างบ้านให้ลูกสาวที่แยกครอบครัวได้ จึงตัดสินใจออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินบริเวณนอกหมู่บ้าน ดังปรากฏในคำระหว่างการสนทนาว่า

“ออกมาอยู่ย่นในบ้านมันแน่น ลูกสือกอกเฮือนกะบ่มีหม่อง
(สถานที่) สร้างบ้าน มันแน่นมันอัดกันโพ๊ด (มันหนาแน่น และแออัด
กันเกินไป) เเทิง (อีกทั้ง) อยากไล่ (ลำบาก) เสียงรด”

นอกจากความหนาแน่นแล้วยังมีความรำคาญเรื่องเสียงซึ่งสอดคล้องกับสาเหตุที่ทำให้เกษตรกรชาย [A3 สัมภาษณ์วันที่ 8 มกราคม 2552] อายุ 81 ปี ออกมาอยู่อาศัยในที่ทำกินนอกหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ. 2546 ได้ให้เหตุผลไว้ว่า

“ออกมาอยู่ชื้อนี่ (อยู่เฉยๆนี่แหละ) ละคนหลาย (คนเยอะ) เเทิงอยาก
ไล่ (หนวกหู รำคาญ) เสียงรด เสียงรา เสียงเพลง ในบ้าน”

นอกจากนี้เกษตรกรชาย อายุ 40 ปี [A6 สัมภาษณ์วันที่ 10 มกราคม 2552] (ออกมาอยู่ในปี พ.ศ. 2545) ซึ่งทำการเกษตรต่อจากพ่อตา (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) ส่วนแม่ยายนั้นเมื่อพ่อตาเสียชีวิตก็เข้าไปอยู่ในหมู่บ้าน โดยจะพาหลานมาเลี้ยงในที่ทำกินในวันหยุด ส่วนวันปกติหลานไปโรงเรียนทำให้ยายต้องคอยดูแลอยู่ภายในหมู่บ้าน ปัจจุบันพื้นที่ทำกินตรงนี้ถูกพัฒนาจนกลายเป็นศูนย์เรียนรู้ในระดับท้องถิ่น โดยเกษตรกร A6 ได้กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้ให้ออกมาอยู่นอกหมู่บ้านนี้ก็เพราะว่า อาชีพ และทรัพย์สินต่างๆ ก็อยู่ที่ทำกิน ดังคำกล่าวที่ว่า

“ออกมาเผ่าไซ่ (ไร่) เผ่าสวนนี่ละ อีหยัง (อะไร) กะอยู่นาหมัด (ทั้งหมด) อยู่ใน
บ้านกะ(ก็) ต้องเที่ยวเข้าเที่ยวออกมาทุกมื่อ (ทุกวัน) คือเก่า (เหมือนเดิม) กะเลย
ออกมาอยู่นี่ละ อีกอย่างหนึ่งอยู่ในบ้านกะบ่รู้ว่าเสียดอีหยัง (ไม่รู้ว่าจะทำอะไร)”

2.2.7.2 เกษตรกรที่ย้ายออกมาอาศัยอยู่นอกหมู่บ้านถึงถาวร จากการสนทนากับเกษตรกรคู่สามี (อายุ 72 ปี) และภรรยา (อายุ 67 ปี) [B2 สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2552] ภายในหมู่บ้าน ซึ่งเกษตรกร B2 นับเป็นคนแรกของหมู่บ้านที่ออกไปนอนอยู่เถียงนาเป็นประจำ โดยออกไปนอนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 โดยระหว่างการสนทนา ภรรยา B2 ได้กล่าวว่า

“จึกเพิ่นเป็นหยังต่างบ้านต่างเมืองเขา (ไม่รู้เป็นอะไรต่างจากคนอื่น) ให้นอนอยู่
เฮียนกะบ่ (ก็) นอนออกไปนอนแต่ข้างนอก เป็นหยังมาจึกไผสิไปเบ็งเพิ่น
(เป็นอะไรมาก็ไม่รู้ใครจะดูแล)”

โดยผู้เป็นภรรยานั้นไม่เคยออกไปนอนอยู่ที่นอกหมู่บ้านเลย แต่สำหรับเกษตรกร B2 กล่าวถึงสาเหตุที่ออกไปนอนอยู่นอกหมู่บ้านว่า

“นอนอยู่ในเฮียน (บ้าน) นอนยากอยากไล่ (หนวกหู) เสียงนั่นเสียงนี้ เเทิง
เหลียมตาคักสินอนจ้งไต่ (ไม่รู้จะนอนได้อย่างไร) ฮือสิแมน (หรือเป็นเพราะ)
ว่าพ่อเป็นคนขี้รำคาญ”

นอกจากนี้เกษตรกรอีกรายหนึ่ง [B5 สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2552] อายุ 52 ปี ได้ออกมาอนตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2548 โดยในปีเดียวกันนั้นมีเกษตรกรออกมาอนอยู่ที่นอกหมู่บ้านทั้งหมด 3 คน สาเหตุที่ออกมาเนื่องจาก

“ลูกมันใหญ่แล้วบ่ต้องส่ง (ลูกโตแล้วไม่ต้องส่งเสีย) มันเรียนกะบ่ได้ฟ้าว (ไม่ต้องรีบ) หาเงินปานไค้ (เท่าไร) บ่ต้องออกไปรับจ้างเฮ็ดแต่ใช้ (ไว้) กะพอไค้กินอยู่ ยามแลง(ตอนค่ำ) กะมานอนเฝ้าวัว บ่นอนเฝ้าบ่ได้ดอก (ไม่ได้หรือ) จั่ง (อย่าง) บ้านภูเหล็กขนาดนอนเฝ้าอยู่มันกะเสีย (ก็ยังไม่ยอม) เทิง (อีกทั้ง) ย่าน (กลัว) วัวอีกรดดำ (ถูกรถชน) บ่อยากให้วัวย่างข้ามทาง (เดินข้ามถนน) ไปข้ามทางมานี้ละ คันสิเอาเข้ามา (ถ้าจะเอาเข้ามา) ในบ้านกะจักสิเลี้ยงไวใส (ในบ้านก็ไม่ว่าจะเลี้ยงตรงไหน) เฮียน (บ้าน) กะแน่นไปหมด”

โดยในหลายประเด็นนั้นตรงกับเกษตรกรชาย อายุ 64 ปี [B6 สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2552] ออกมาอยู่เมื่อ พ.ศ. 2548 กล่าวถึงการออกมาอยู่นอกหมู่บ้านว่า

“กะออกมาอยู่ย่อนเลี้ยงวัวมันละ (ออกมาเพราะเลี้ยงวัว) เลี้ยงบ่ได้ดอกในบ้าน แน่นคือหยั่งนี้ (เลี้ยงไม่ได้หรือในบ้านแน่นมาก ณ ที่นี้หมายถึงบ้านอยู่ชิดกันมาก) แมวกระโดดเทือเดียวข้ามไค้เป็นเฮือนร้อยหลังโพ้น (แมวกระโดดครั้งเดียวไค้เป็นร้อยหลังคาเรือน ซึ่งเป็นคำเปรียบเปรย) เทิงสิสร้างคอกไว้ในบ้าน กะบ่ได้ดอกบ่มีหม่องสร้าง(อีกทั้งสร้างคอกในบ้านก็ไม่ได้เพราะไม่มีที่สร้าง) ให้สร้างไค้ล่างเฮียนไค้ล่างแล้วคือเก่ามันกะบ่ได้ดอก (ให้ทำตรงไค้ถุนบ้าน เช่นเดิมไม่ได้) มันเหม็นเทิงสกปรก (ทั้งเหม็นและสกปรก) ลองเข้าไปเบิงในบ้านไค้ละ (ลองเข้าไปดูในหมู่บ้านสิ)เฮียนเดียนนี้กะบ่มีไค้ล่างคือเก่าคอก (บ้านปัจจุบันไม่มีไค้ถุนบ้านเหมือนอดีต) บ่มีหม่องเลี้ยงกะสิไค้เอามาเลี้ยงอยู่นาจั่งสิแล้ว”

จากประเด็นที่ส่งผลให้เกษตรกรออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านอย่างถาวร และประจำ เมื่อนำมาแยกเป็น ลำดับของประเด็นสามารถแสดงดัง ตารางที่ 4-12

ตารางที่ 4-12 สาเหตุที่ทำให้เกษตรกรออกมากายอยู่นอกหมู่บ้าน

ประเภท เกษตรกร	สาเหตุ				พื้นที่ทำกิน
	ภายนอก	ภายในหมู่บ้าน	ครัวเรือน	ตัวเกษตรกร	
ย้ายออกมาอยู่ อย่างถาวร	เทคโนโลยีที่สะดวก เช่น โทรศัพท์มือถือ อินเตอร์เน็ต และไฟฟ้า	1. ความหนาแน่น ของหมู่บ้านที่สูง 2. ประชากรมี จำนวนมาก 3. มลภาวะเสียง 4. ใช้ประโยชน์ เฉพาะการอยู่ อาศัย 5. ระยะทางจากบ้าน ไปที่ทำกินไกล 6. ความปลอดภัยใน ชีวิตมีมากขึ้น 7. การคมนาคมไป มาสะดวกขึ้น 8. การเดินทางไม่ สะดวกและ เสียเวลา	1. คำนิยมที่ต่างกันระหว่าง สมาชิกในครอบครัว 2. การทางครอบครัวลดลง 3. บ้านเรือนเปลี่ยนรูปทรงใช้ ประโยชน์เฉพาะเพื่อการ อยู่อาศัย 4. การะในครอบครัวลดลง 5. มีคนดูแลบ้านและหลาน ในหมู่บ้าน 6. ปรารถนาออกมากายด้วย	1. เป็นคนที่มีมองโลกในแง่ดี 2. ชอบอยู่อย่างสันโดษ 3. เป็นคนพูน้อย 4. มีความสามารถหลายอย่าง อาทิ จักรสาน หรือซ่อม เครื่องจักรกล 5. ชัยนในการทำเกษตร ชอบในการปลูกพืช 6. อยู่อย่างเรียบง่าย 7. ไม่ติดสุรา 8. สุขภาพร่างกายแข็งแรง และอายุมาก 9. มีภาระทางครอบครัวน้อย	1. มีเป็นสมบัติของตนเอง 2. มีขนาดใหญ่ 3. มีความเหมาะสมในการ พักอาศัย 4. น้ำท่วม 5. มีน้ำใช้เพียงพอตลอดปี 6. บ่อน้ำใช้ 7. ใกล้กับหมู่บ้านพอควร 8. เงียบ อากาศดี ลมโกรก 9. มีมูลค่าสิ่งของที่อยูภายใน พื้นที่ 10. ตอบสนองต่อการดำเนิน กิจกรรมของเกษตรกรได้ ตลอดปี มีรายได้ตลอดปีจากการทำงาน ภายในพื้นที่ของตนเอง

สาเหตุ					
ประเภท	ภายนอก	ภายในหมู่บ้าน	ครัวเรือน	ตัวเกษตรกร	พื้นที่ทำกิน
ย้ายออกมาอาศัยอยู่ที่ถาวร	เทคโนโลยีที่สะดวก เช่น โทรศัพท์มือถือ อินเตอร์เน็ต และไฟฟ้า	<ol style="list-style-type: none"> ประชากรมีจำนวนมาก ความหนาแน่นของหมู่บ้านสูง มีข่าวการลักขโมยสัตว์เลี้ยง ระยะทางจากบ้านไปที่ทำกินต้องข้ามถนน การคมนาคมสะดวก การเดินทางไม่สะดวกและเสียเวลา 	<ol style="list-style-type: none"> ถูกแยกครอบครัว สมาชิกภายในครอบครัวเพิ่มขึ้น ค่านิยมที่ต่างกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว ภาระทางครอบครัวลดลง บ้านเรือนเปลี่ยนรูปทรงใช้ประโยชน์เฉพาะการอยู่อาศัย 	<ol style="list-style-type: none"> ชอบเลี้ยงสัตว์ ชอบอยู่อย่างสันโดษ อยู่อย่างเรียบง่าย ขยันในการทำการเกษตร ชอบเลี้ยงวัว ไม่ติดสุรา สุขภาพร่างกายแข็งแรงและอายุมาก มีภาระทางครอบครัวน้อย 	<ol style="list-style-type: none"> มีเป็นสมบัติของตนเอง มีขนาดใหญ่ มีความเหมาะสมในการพักอาศัย น้ำไม่ท่วม มีน้ำใช้เพียงพอตลอดปี ไกลกับหมู่บ้านพอควร เงียบ อากาศดี ลมโกรก มีมูลค่าสิ่งของที่อยู๋ภายในพื้นที่ <p>รายได้จากการเก็บค่าไร่จากโคควาย</p>

2.2.8 การเปลี่ยนแปลงของเกษตรกร ก่อน และหลังการย้ายออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน

จากกรณีสัมภาษณ์เกษตรกรที่ออกมาอาศัยอยู่นอกหมู่บ้าน พบว่าการเปลี่ยนแปลงก่อน และหลังการออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนั้น มีองค์ประกอบภายในที่ทำกิน ได้แก่ การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ บ่อน้ำ อาชีพ และโครงสร้างที่พักอาศัย แสดงได้ดัง ตารางที่4-13

ตารางที่4-13 เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของเกษตรกร ก่อน และหลังการย้ายออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน

องค์ประกอบ	ก่อนออกมาอยู่	หลังออกมาอยู่
การปลูกพืช	<ul style="list-style-type: none"> เป็นการปลูกพืชประจำคือ ข้าว มันสำปะหลังหรืออ้อย มีการปลูกผักข้างคันนา เอามูลสัตว์จากในบ้าน ไปใส่ना ไม่กังวลเรื่องการใช้ยาฆ่าแมลง และสารตกค้างเพราะใช้แล้วก็กลับไปบ้าน และก็ลืม 	<ul style="list-style-type: none"> มีการปลูกผลไม้เช่นมะพร้าว ผักสวนครัว มีการปลูกไม้ผลเพิ่มขึ้น เช่นมะม่วง ชมพู มีการสร้างแปลงผัก เพื่อผลิตทำการค้า เอาสัตว์มาเลี้ยงไว้ที่ทำกินไม่ต้องขนมูลสัตว์ไปใส่ไกล กังวลและใส่ใจในเรื่องการใช้สารเคมี และยาฆ่าแมลงเนื่องจากตนเองต้องกินสิ่งที่ปลูก และต้องอาศัยอยู่ในพื้นที่ๆทำการปลูกทำให้เกษตรกรลดการใช้ และเลิกใช้สารเคมี (17ราย ร้อยละ53 จากประชากรศึกษา) โดยได้หันมาใช้สารชีวภาพฉีดพ่นแทน
การเลี้ยงสัตว์	<ul style="list-style-type: none"> พื้นที่เลี้ยงวัว ใช้โคกสาธารณะเป็นหลัก และฤดูแล้งก็จะไล่ไปเลี้ยงแถบหนองน้ำ จำนวนวัวพื้นเมืองหลายตัว ไม่มีการสร้างคอกสัตว์ในพื้นที่ทำกิน ไม่มีการเลี้ยงวัว และไก่อยู่ในที่ทำกิน 	<ul style="list-style-type: none"> พื้นที่เลี้ยงวัว ใช้พื้นที่ของตนเองเป็นหลัก บางรายปลูกหญ้าเสริมไว้ในที่ทำกินของตนเอง จำนวนวัวพื้นเมืองน้อยลง จำนวนวัวแพะชันปรากฏขึ้น (เพิ่มแทนวัวพื้นเมือง) ทำคอกสัตว์ไว้ในพื้นที่ทำกิน เอาวัว และไก่มาเลี้ยงไว้ในที่ทำกิน
บ่อน้ำ	<ul style="list-style-type: none"> เป็นบ่อน้ำ (น้ำสร้าง) 	<ul style="list-style-type: none"> สระน้ำ มีขอบบ่อ มีการปลูกพืชผักบนขอบบ่อ มีการปล่อยปลาเลี้ยง

ตารางที่ 4-13 เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของเกษตรกร ก่อน และหลังการย้ายออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน (ต่อ)

องค์ประกอบ	ก่อนออกมาอยู่	หลังออกมาอยู่
การประกอบอาชีพ/รายได้	<ul style="list-style-type: none"> ● รายได้จากการรับจ้าง ● รายได้จากการขายผลผลิตเป็นรอบปี ● หลังทำนามีการหาแมลง 	<ul style="list-style-type: none"> ● รายได้จากการรับจ้างน้อยลง (10 รายรับจ้าง บางครั้งคราว) และ/หรือ ไม่มีเลย ● มีรายได้จากการขายผลผลิตเป็นรอบปี ● รายได้ประจำวันจากการขายผลผลิตจากแปลงผักหรือผลผลิตธรรมชาติในสวน ● ทุกวันจะมีการได้ (ตัด) แมลง (กรณีเกษตรกรที่มีไฟฟ้า)
โครงสร้างที่พักอาศัย	<ul style="list-style-type: none"> ● มีเตียงขนาดเล็ก 	<ul style="list-style-type: none"> ● มีเตียงที่ใหญ่ถึงขนาดเป็นบ้าน ● บางหลังมีไฟฟ้า (มาหลังการออกมาอยู่) ● บางหลังมีบ้านเลขที่ ● ล้อมรั้วบ้าน ● มีเครื่องนอน ● มีห้องน้ำ ● มีที่ทำครัว

2.2.9 ผลการศึกษาเกษตรกรถึงสาเหตุที่ไม่ย้ายออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน

การศึกษาถึงสาเหตุที่ทำให้เกษตรกรไม่ออกมาอาศัยอยู่นอกหมู่บ้าน มีวิธีการศึกษาอยู่ด้วยกัน 2 วิธีคือการสัมภาษณ์กลุ่ม และการใช้แบบสอบถามสั้น พบว่า

2.2.9.1 ผลการศึกษาจากกระบวนการสัมภาษณ์กลุ่ม

จากการจัดเวทีสัมภาษณ์สาเหตุที่ทำให้เกษตรกรไม่ออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านนั้น มีเป็นจำนวนมาก หากทำการขมวดเป็นหมวดหมู่สามารถแยกได้เป็นสาเหตุหลักๆ 10 ประเด็นหลักคือ

1. เรื่องของการคมนาคมไม่สะดวก เช่น ไม่มีถนนเข้าไปถึงที่ทำกิน (ที่ทำกินตาบอด)
2. ไม่มีน้ำกิน น้ำใช้ สำหรับการเกษตรเพียงพอตลอดปี
3. ไม่มีไฟฟ้าเข้าถึง
4. ไม่มีที่ทำกิน ลักษณะที่ทำกินไม่เหมาะสมในการอยู่อาศัย และ/หรือ ที่ทำกินมีขนาดเล็ก
5. ที่ทำกินห่างไกลบ้าน
6. ที่ทำกินติดกับบ้าน (ใกล้บ้านมาก)
7. หมู่บ้านมีความหนาแน่นไม่มาก
8. สุขภาพไม่แข็งแรง รวมถึงอายุมากแล้ว
9. มีงานภายในหมู่บ้าน หรือมีภาระในบ้าน

10. ไม่มีคนดูแล และ/หรือ คนชราในบ้าน หรือไม่มีคนอยู่เฝ้าบ้าน

2.2.9.2 ผลการศึกษาจากแบบสอบถาม

พบว่าสาเหตุหลักที่ทำให้เกษตรกร ไม่อยากออกไปอยู่นอกหมู่บ้านนั้น เมื่อเรียงตามลำดับความสำคัญของปัจจัยที่ทำให้เกษตรกร ไม่ออกไปอาศัยอยู่ในที่ทำกินของตนเองพบว่า การที่ไม่มีไฟฟ้าเข้าไปถึงที่ทำกินนั้นเป็นเหตุผลหลักที่ทำให้เกษตรกร ไม่ออกไปอยู่นอกหมู่บ้าน ซึ่งปัจจัยต่างๆ แสดงดังตารางที่4-14

ตารางที่4-14 สาเหตุที่เกษตรกร ไม่ย้ายออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน

สาเหตุ	แบบสอบถาม	n	% (n)
1. เรื่องของการคมนาคมไม่สะดวก เช่น ไม่มีถนนเข้าไปถึงที่ทำกิน (ที่ทำกินตามบ่อ)	44	242	18.18
2. ไม่มีน้ำกิน น้ำใช้ สำหรับการเกษตรเพียงพอตลอดปี	111	242	45.87
3. ไม่มีไฟฟ้าเข้าถึง	185	242	76.45
4. ไม่มีที่ทำกิน ลักษณะที่ทำกินไม่เหมาะสมในการอยู่อาศัย และ/หรือ ที่ทำกินมีขนาดเล็ก	34	242	14.05
5. ที่ทำกินห่างไกลบ้าน	60	242	24.79
6. ที่ทำกินติดกับบ้าน (ใกล้บ้านมาก)	37	242	15.29
7. หมู่บ้านมีความหนาแน่นไม่มาก	15	242	6.20
8. สุขภาพไม่แข็งแรง รวมถึงอายุมากแล้ว	22	242	9.09
9. มีงานภายในหมู่บ้าน หรือมีภาระในบ้าน	26	242	10.74
10. ไม่มีคนดูแล และ/หรือ คนชราในบ้าน หรือไม่มีคนอยู่เฝ้าบ้าน	77	242	31.82
สาเหตุอื่น			
ความไม่สะดวกสบายอันเกิดจากไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวกประเภทต่าง	24	242	
เหงาไม่มีเพื่อนอยู่ใกล้	18	242	
กลัวไม่ว่าจะเป็นเรื่องผี หรือผู้ร้าย	16	242	
ไม่สามารถทำการผลิตได้ตลอดปี/ไม่มีอะไรทำในที่ทำกิน	10	242	
ไม่มีทุนในการปรับปรุงหรือปลูกสร้างที่อยู่อาศัย	5	242	
เลี้ยงหลาน	3	242	
ต้องทำมาหากินในหมู่บ้าน เช่นการค้าขาย	2	242	

จากผลการศึกษาดังกล่าวพบว่าสาเหตุที่ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ย้ายออกไปอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านมี 3 ประการหลักที่สำคัญคือ (1) เรื่องของความสะดวกได้แก่ ไฟฟ้า น้ำประปา เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกษตรกรไม่ย้ายออกไปอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้าน (2) รองลงมาคือต้องดูแลญาติผู้ใหญ่ หรือลูกหลานของ

ตนเองภายในหมู่บ้าน (3) และลักษณะพื้นที่ทำกินไม่เหมาะสมในการย้ายออกไปอยู่อาศัย คือพื้นที่เล็ก หรือเป็นที่นาไม่สามารถอยู่อาศัยได้ และสุดท้าย พื้นที่ทำกินไม่มีทางเข้าถึง (ที่ตาบอด) หรือการเดินทางไปมาไม่สะดวก

2.2.10 การเปรียบเทียบการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรของเกษตรกรที่ย้ายออกมาอาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านกับเกษตรกรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน

สำหรับการที่จะเปรียบเทียบข้อมูลของเกษตรกรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน และเกษตรกรที่อาศัยอยู่นอกหมู่บ้าน โดยใช้เกณฑ์เปรียบเทียบทั้งสิ้น 13 ตัวคือ

- 1) ใช้แรงงานในครอบครัวเป็นหลัก สมาชิกในบ้านช่วยกันดำเนินการด้วยกัน พบว่าเกษตรกรที่อาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านมีสัดส่วนที่ใช้มากกว่าเกษตรกรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน
- 2) มีกิจกรรมเสริมเวลาว่างจากการทำงานเช่น ทอผ้า หรือจักรสาน หรืออื่นๆ พบว่าเกษตรกรที่อาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านมีสัดส่วนที่ใช้มากกว่าเกษตรกรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน
- 3) สามารถตัดสินใจในการปลูกพืชเองได้ คือเกษตรกรสามารถปลูกพืชตามต้องการไม่ว่าจะเพื่อการจำหน่าย หรือบริโภค พบว่าเกษตรกรที่อาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านมีสัดส่วนที่ใช้มากกว่าเกษตรกรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน
- 4) มีแหล่งรายได้หลักจากการทำการเกษตร พบว่าเกษตรกรที่อาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านทั้งหมดมีรายได้หลักจากภาคการเกษตร
- 5) มีรายได้จากการเกษตรตลอดปี เกษตรกรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านมีสัดส่วนที่มากกว่าทั้งนี้สาเหตุเกิดมาจาก 1) สัดส่วนของการเก็บข้อมูลเกษตรกรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านสูงกว่าเกษตรกรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน และ 2) เกษตรกรบางส่วน (10 ราย) ของเกษตรกรที่อาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านมีรายได้เกิดจากการรับจ้าง
- 6) มีการดำเนินการ ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และ/หรือประมง พบว่าเกษตรกรที่อาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านมีสัดส่วนที่ใช้มากกว่าเกษตรกรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน
- 7) มีกิจกรรมหมุนเวียนทางการเกษตรได้ตลอดปี พบว่าเกษตรกรที่อาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านมีสัดส่วนที่ใช้มากกว่าเกษตรกรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน
- 8) มีน้ำใช้ดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรตลอดปี พบว่าเกษตรกรที่อาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านมีสัดส่วนที่ใช้มากกว่าเกษตรกรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน
- 9) มีกิจกรรมที่สัมพันธ์กันระหว่างปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และ/หรือประมง พบว่าเกษตรกรที่อาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านมีสัดส่วนที่ใช้มากกว่าเกษตรกรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน
- 10) มีพืชพรรณหลากหลายในบริเวณที่อยู่อาศัย พบว่าเกษตรกรที่อาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านมีสัดส่วนที่ใช้มากกว่าเกษตรกรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน
- 11) มีการบำรุงดิน พบว่าเกษตรกรที่อาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านมีสัดส่วนที่ใช้มากกว่าเกษตรกรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน
- 12) สามารถหาอาหารธรรมชาติได้ในบริเวณพื้นที่ของตน เกษตรกรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านมีสัดส่วนที่มากกว่า สาเหตุเกิดมาจาก 1) สัดส่วนของการเก็บข้อมูลเกษตรกรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านสูงกว่าเกษตรกรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน และ 2) เกษตรกรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านก็ออกมาเก็บ/หาอาหารธรรมชาติในพื้นที่ของตนเองด้วยเช่นกัน

13) ปลอดภัยจากสารเคมี พบว่าเกษตรกรที่อาศัยอยู่ที่ทำกินนอกหมู่บ้านมีสัดส่วนที่ใช้มากกว่า
เกษตรกรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน
ทั้งนี้มีสัดส่วนของสาเหตุแสดงตามตารางที่4-15

ตารางที่ 4-15 การเปรียบเทียบการเกษตรของเกษตรกรที่อาศัยอยู่ใน และนอกหมู่บ้าน

ตัวบ่ง	อาศัยนอกหมู่บ้าน				อาศัยในหมู่บ้าน			
	P	ความถี่		%	N	ความถี่		%
		Y	N			Y	N	
ใช้แรงงานในครอบครัวเป็นหลัก สมาชิกในบ้านช่วยกันดำเนินการด้วยกัน	32	32	0	100.0	242	217	25	89.7
มีกิจกรรมเสริมเวลาว่างจากการทำงานเช่น ทอผ้า หรือกิจกรรม หรืออื่นๆ	32	21	11	65.6	242	31	211	12.8
สามารถตัดสินใจในการปลูกพืชเองได้	32	32	0	100.0	242	175	67	72.3
มีแหล่งรายได้หลักจากการทำการเกษตร	32	32	0	100.0	242	170	70	70.2
มีรายได้จากการเกษตรตลอดปี	32	18	14	56.3	242	209	33	86.4
มีการดำเนินการ ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และ/หรือประมง	32	32	0	100.0	242	95	147	39.3
มีกิจกรรมหมุนเวียนทางการเกษตรได้ตลอดปี	32	25	7	78.1	242	128	114	52.9
มีน้ำใช้ดำเนินการรวมทางการเกษตรตลอดปี	32	25	7	78.1	242	118	124	48.8
มีกิจกรรมที่สัมพันธ์กันระหว่างปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และ/หรือประมง	32	25	7	78.1	242	173	69	71.5
มีพืชพรรณหลายหลายในบริเวณที่อยู่อาศัย	32	28	4	87.5	242	164	78	67.8
มีการบำรุงดิน	32	32	0	100.0	242	206	36	85.1
สามารถหาอาหารธรรมชาติได้ในบริเวณพื้นที่ของตน	32	21	11	65.6	242	215	27	88.8
ปลอดภัยจากสารเคมี	32	32	0	100.0	242	157	85	64.9

P: Population Y: Yes หรือ ได้ดำเนินการ

n: Sampling N: No หรือ ไม่ได้ดำเนินการ